İDİL

TAAMİM SEMBOLLERİ VE MELODİK OLARAK İFADE EDİLMELERİ*

Mustafa TOPŞİR
Arş. Gör., Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, mustafa.topsir@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8036-196X

Topşir, Mustafa. "Taamim Sembolleri ve Melodik Olarak İfade Edilmeleri". idil, 103 (2023 Mart): s. 373–400. doi: 10.7816/idil-12-103-08

ÖZ

Çalışmamız Yahudi mabetlerinde okunan ve Taamim adı verilen sembollerin müzikal olarak değerlendirilmesi ile ilgilidir. Yahudi mabetlerinde haftalık ibadet olarak ifade edilen Şabat ayininde Tevrat genellikle Taamim adı verilen sembollere göre okunmaktadır. Taamim tam olarak belirli bir notayı ifade etmese de okuyucunun melodik olarak kelimeleri nasıl okuyacağına rehberlik etmektedir. Araştırmamız İstanbul'da bulunan Seferad Yahudilerinin mabetlerinde icra edilen Taamim sembollerini kapsamaktadır. Aşkenaz Yahudilerinde de var olan bu semboller genel olarak aynı işaretlerle gösterilmiş olsa da hem isimlendirmelerinde hem de bazı yerlerde melodik olarak farklı tınladığı ifade edilmektedir. Bu çalışma Taamim sembollerinin müzikal olarak okunuşlarını notaya alarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taamim, Yahudi Müziği, Notasyon

** Bu makale, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk Din Musikisi Bilim Dalı'nda Prof. Dr. M. Safa YEPREM danışmanlığında yürütülmüş olan "İstanbul'daki Yahudi, Hristiyan ve Müslüman Mabedlerinde Okunan Duaların Karşılaştırmalı Müzikal Analizi" adlı doktora tezinden kaynak alınarak türetilmiştir.*

Makale Bilgisi:
Geliş: 1 Şubat 2023 *Düzeltme:7 Mart 2023* *Kabul: 29 Mart 2023*

© 2023 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Genel olarak Mezmurlara dayandığı ifade edilen (Longford, 1916: 38) Yahudi dinî müziğinin bazı karakteristik özelliklere sahip olduğu belirtilmektedir: Orta Doğu'da yaşayan Yahudiler arasında ortaya çıkan Judeo Arap tarzı, Orta Avrupa'da yaşayan Yahudiler arasında ortaya çıkan Aşkenaz tarzı, Yemen'de ilk dönemde Yahudiler'in icra ettikleri tarza benzediği ileri sürülen ve ayrıca İsrail'de görülen müzik tarzı ve İspanya'da ortaya çıktığı ifade edilen Judeo Espanyol (Seferad) tarzı (Besalel, 2004: 160). Görüldüğü üzere Yahudiler gittikleri yerlerde icra edilen müzikten etkilenerek kendi müzik kültürlerine uyarlamışlardır.

Kaynaklarda İbranice kutsal metinlerin orta çağdan itibaren aktarımının üç bileşenden oluştuğu belirtilir: Ünsüz harfler, ünlü semboller ve taamim (Puca, 1997: 539). Genel olarak kutsal kitabı melodik bir biçimde okumaya "cantillation" (terennüm), melodik bir biçimde okunan sembollere ise aksan adı verilmektedir. Araştırmamızın sınırları içerisinde Yahudi geleneğine bakılacak olursa "trop" adı verilen bu aksanlara Taamim adının verildiğini görmekteyiz. Bu kavramın ilk olarak Talmud'da geçtiği belirtilmektedir (Jacobson, 2017: 1-2). Bunlara ek olarak Yidiş (Aşkenaz dili) dilinde kutsal metinlerin okunması ile alakalı olarak "leyenen" ve "korey" kavramları da bulunmaktadır. Bu kavramlar "okumak" anlamına gelmektedir.

Taamim sembollerinin metin içerisinde üç fonksiyonu bulunmaktadır. Öncelikle bu semboller metin içerisindeki heceleri vurgulamaktadır. İkinci olarak, taamim noktalama özelliği barındırmaktadır. Her bir kutsal metnin veya bölümlerin sonunda bu semboller bulunmaktadır. Son olarak taamim, okuyuşlardaki müzikal refleksleri belirtir (Puca, 1997: 540). Bu yönüyle bu işaretler okuyuşun nasıl olması gerektiğine dair okuyucu için bir referans niteliği taşımaktadır.

Yahudi sinagoglarında okunan metnin tamamı hazanın verdiği başlangıç sesi üzerine kuruludur ve metnin üzerindeki işaretlerin yönlendirmesiyle tiz veya pest bir şekilde okunmaktadır. Taamim nota sistemi bu yönüyle Neumatik yazı ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (Yeprem, 2022: 627). Ancak günümüzde Yahudi dini müziği sinagogların dışına çıktığında standart notasyon ile icra edilmektedir (Yeprem, 2013: 20).

Yöntem

Araştırmamız bilimsel araştırma metotlarından betimsel model üzerine kuruludur (Karasar, 2007: 77). Araştırma sonucunda elde edilen veriler işlenerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

Çalışmada ilk olarak "Taamim", "Yahudi Dinî Müziği" ve "Yahudi Müziği" kelimeleri Türkçe, İngilizce ve Almanca dillerinde çeşitli veri tabanlarında taranarak Taamim sembollerine dair görsel veya işitsel kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Evren/Örneklem

Çalışmamızın evrenini Türkiye'de yaşamakta olan Seferad Yahudileri, örneklemini ise Yako Taragano tarafından alınan Taamim sembollerini içeren kayıt oluşturmaktadır.

Sınırlamalar

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular ve yapılacak olan yorumlar, ulaşılabilen kaynaklarla sınırlı olup farklı verilerin ortaya çıkmasıyla daha farklı sonuçların elde edilmesi mümkündür.

Varsayımlar

Tarama sonucu ulaşılabilen eserlerin içerdiği bilgiler doğru ve güvenilirdir.
Alanla ilgili kişiden gelen bilgilerin doğru olduğu ve alanı temsil ettiğe var sayılmaktadır.
Tarama yönteminin başarılı ve geçerli olduğu, ayrıca güvenilir veriler sunduğu da var sayılmıştır.
Notasyon için kullanılan metot icrayı doğru bir şekilde algılamaktadır.

Problem Durumu

Ülkemizde Yahudi sinagoglarında icra edilen müziğe dair çalışmalar oldukça azdır. Bununla birlikte yine ülkemizde varlıklarını sürdüren farklı dini grupların kullandıkları nota sistemlerinden olan "Taamim" sembolleri üzerine yapılan çalışmaların az sayıda olması bizleri buna teşvik etmiştir.

Problem Cümlesi

Yahudi Sinagoglarında Taamim adı verilen Sof Pasuk, Atnah, Segolta, Şalşelet, Zakef Katon, Zakef Gadol, Tarha, Revia, Zarka, Kadma, Tere Kadmin, Yetiv, Tevir, Pazer Gadol, Gerish, Şene Gerishin, Pasek, Marih, Şofar Holeh, Şofar Mehupah, Darga, Azla ve Talsha sembolleri müzikal olarak nasıl ifade edilmektedir?

Veri İşleme Yöntemleri ve Süreci

İcra edilen kaydın öncelikle ritmik dokusunun çıkarılması gerekmektedir. Sembollerin isimleri okunurken en kısa nota tespit edilip icranın ritmik dokusu çıkarılmış ve bu şekilde notalama işlemi gerçekleştirilmiştir (Yeprem, 2017: 407). Bununla birlikte dört satırlı nota yazımı tekniğine ek olarak icradaki vurguları da ölçmek adına Desibel değerlerini ifade eden rakamları içeren beşinci bir satır eklenmiştir.

Melodilerin notaya alınmasında Mus2 adlı nota programı kullanılmıştır.

İcranın hızını ölçmek amacıyla her sembolün üstünde bir dörtlük nota üzerinden tempo konulmuştur.

Kayıtların sent değerlerini ölçmek amacıyla Tony müzik programından alınan veriler Excel dosyasında işlenmiştir. WavePad Audio Editor programının yardımıyla melodilerin tamamı yavaşlatılarak notaya alınmıştır. Bu sayede seslerin daha doğru duyulması hedeflenmiştir. Hecelerin şiddetini ölçmek amacıyla ise Praat yazılımı kullanılmıştır.

Taamim sembolleri belirli bir notaya karşılık gelmediği için Yako Taragano'nun sesi baz alınarak notaya alma işlemi sağlanmıştır.

Tespit edilen rakamsal değerlerin, gelecekte yapay zeka destekli ses klonlama teknolojisinin kullanılabilmesi ve bu malzemenin eğitim - öğretim amacı başta olmak üzere, okuyuş stillerinin kayda alınması ve akabinde modellenmesi adına çok faydalı olabileceğini düşünüyoruz. Dolayısıyla bu çalışma alanına zemin oluşturacak nitelikte işlenmiş bir altyapı hazırlığı oluşturma hedefindeyiz. Çok satırlı yazı üslubu ise konu hakkında akademik araştırmaların yapılabilmesi için uygun bir zemin hazırlaması bakımından tercih edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Taamim, Tevrat'ın okuyuş şeklini (terennüm) ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sembollerin belirgin bir notası yoktur. Sadece kelimelerin altına veya üstüne konulan işaretlerle okuyucuya rehberlik etmektedir. Yani semboller doğrudan notayı değil aralıkları vurgulamaktadır. Bu yönüyle de Neumatik nota sistemine benzemektedir (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Wellesz, 1962; Chrysantos of Madytos, 2010; Bardakçı, 1992).

Elimizdeki kayıt incelendiğinde ve notalama esnasında Taamim sembollerinin Segâh makamına benzer perdelerde tınladığı düşünülmektedir. Bu sebeple notalama esnasında bu hususu ayrıca belirtmek gerekmektedir.

Dünyada Yahudilerin çoğu Aşkenaz (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Cohon, 1945: 41) oldukları için genellikle bu sembollere dair bilgilerin çoğu Aşkenaz Yahudileri için verilmiştir. Seferad Yahudileri (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Pool, 1945: 704) bu sembollerin isimlendirilmesi ve melodik olarak tınlaması yönleriyle Aşkenaz Yahudilerinden ayrılmaktadırlar. Bizler bu çalışmamızda Taamim sembollerini Seferad Yahudileri açısından melodik olarak ele aldık. Çalışmamızda notasyon işlemi La 440 Hertz üzerinden hesaplanmıştır.

Notalama esnasında beş satırlı nota tekniği kullanılmıştır. İlk satırda Sol anahtarlı, ikinci satırda Fa anahtarlı (erkek vokal olduğu için), üçüncü satırda ise numerik hat kullanılmıştır. Taamim sembolleri belirgin bir notayı ifade etmediği için bizler karar ses olarak Hüseynî perdesini düşündük ve notalar arasındaki sıralamayı bu perde üzerinden yazıya aldık. Dördüncü satırda perdelerin sent değerlerini gösteren bir grafik bulunmakta, beşinci satırda ise okuyucunun vurgusunu ölçmek amacıyla desibel değerlerini gösteren bir grafik bulunmaktadır.

Aşağıda başlıklar halinde sunduğumuz kelimeler, her bir sembolün ismini ifade etmektedir. Perde ismi gibi düşünülen bu semboller, esasında belirgin bir notayı ifade etmemektedir. Bu semboller melodik seyri ifade eden referanslardır.

Aşağıda yer alan başlıklarda Taamim sembolleri tablolar halinde sunulmuştur. Her bir tablonun sol tarafında sembolün gösterildiği işaret ve okunuşu, sağ tarafında ise melodik olarak nasıl tınladığı gösterilmektedir. Fotoğraflar Vikipedi sitesinden alınmıştır ("Hebrew Catillation", 2023).

Sof Pasuk

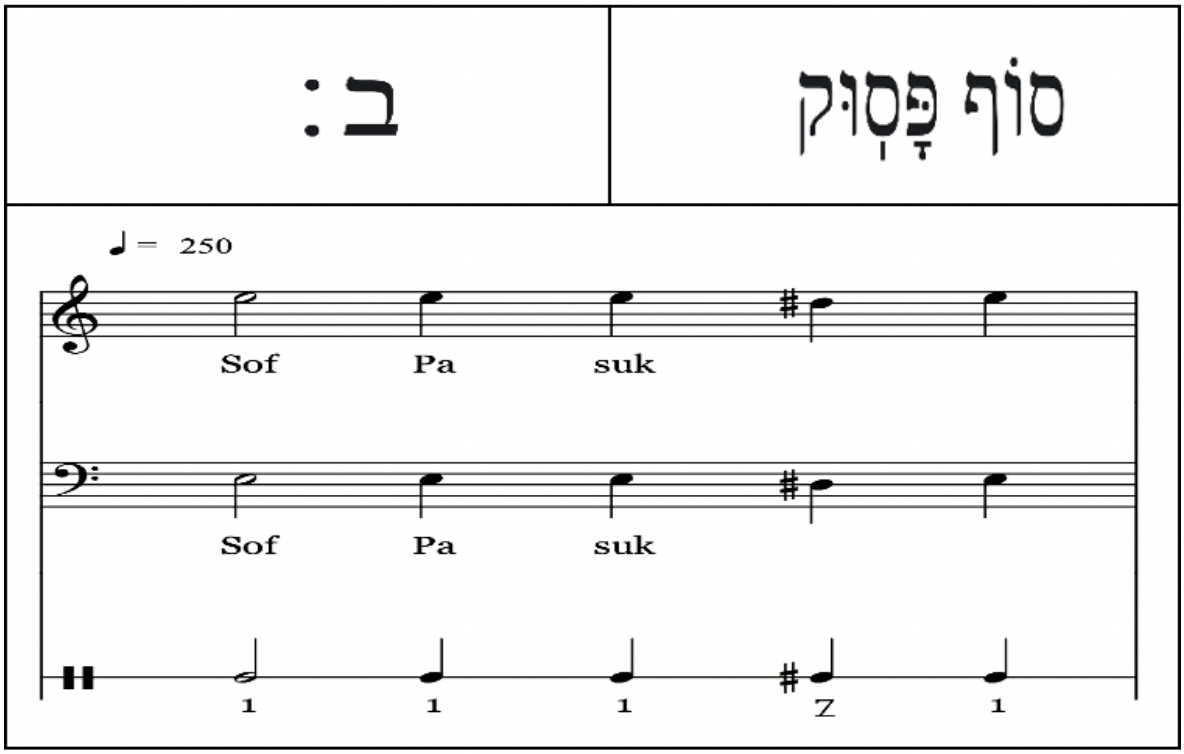

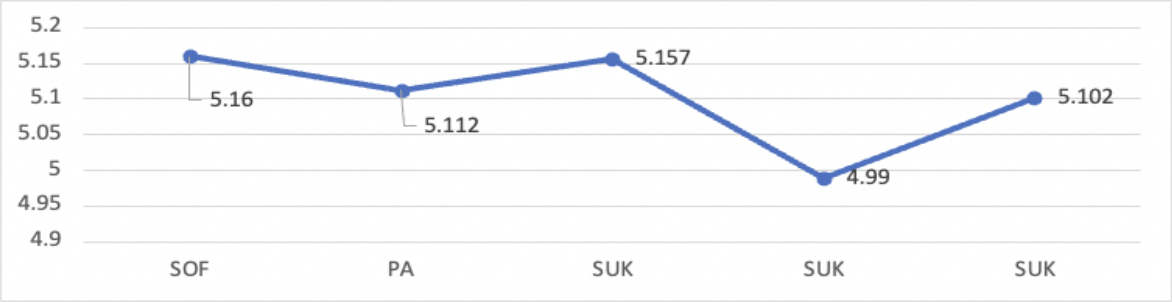

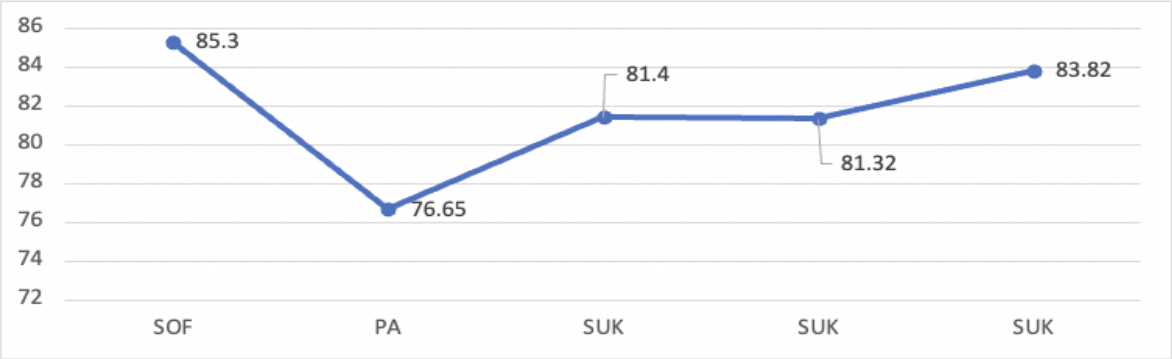

Şekil 1: Sof Pasuk

Atnah

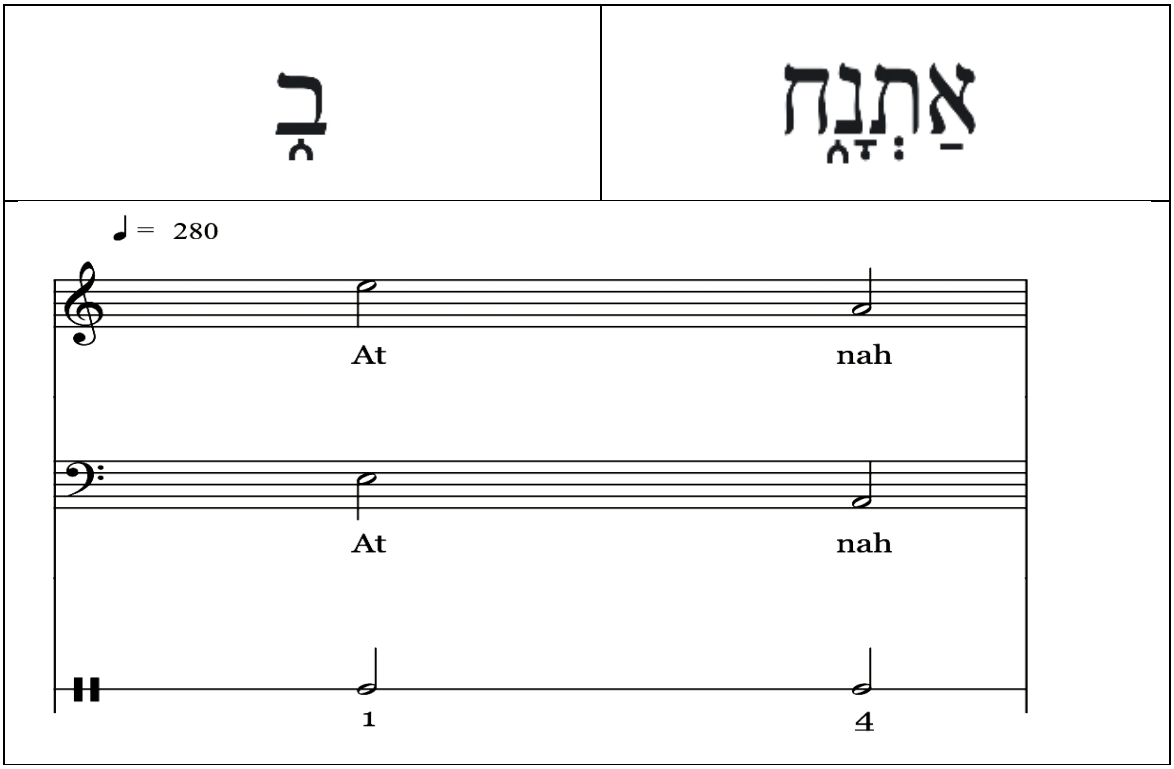

Şekil 2: Atnah

Segolta

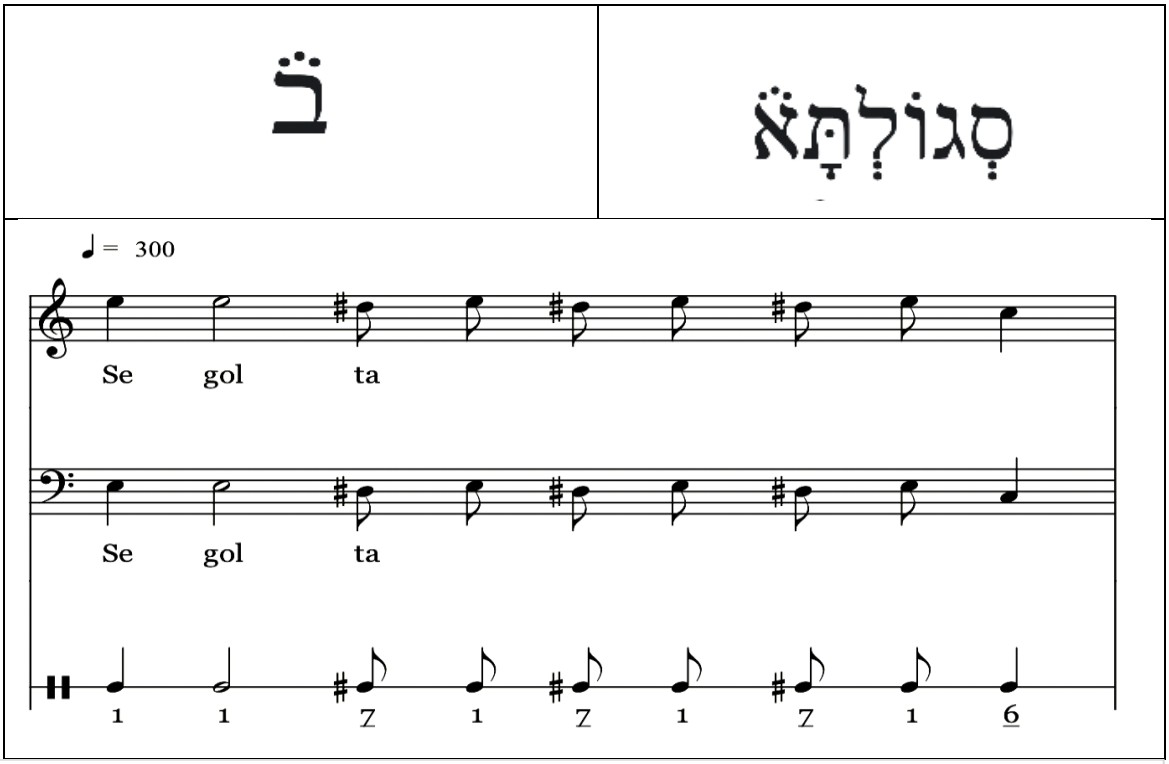

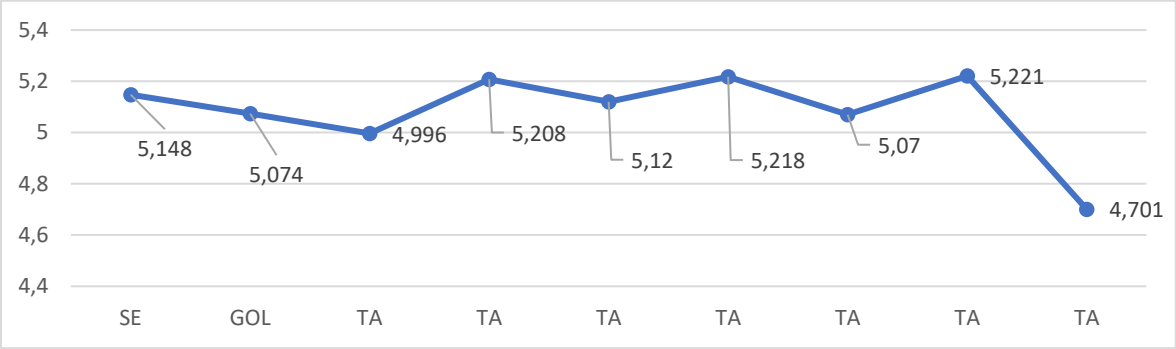

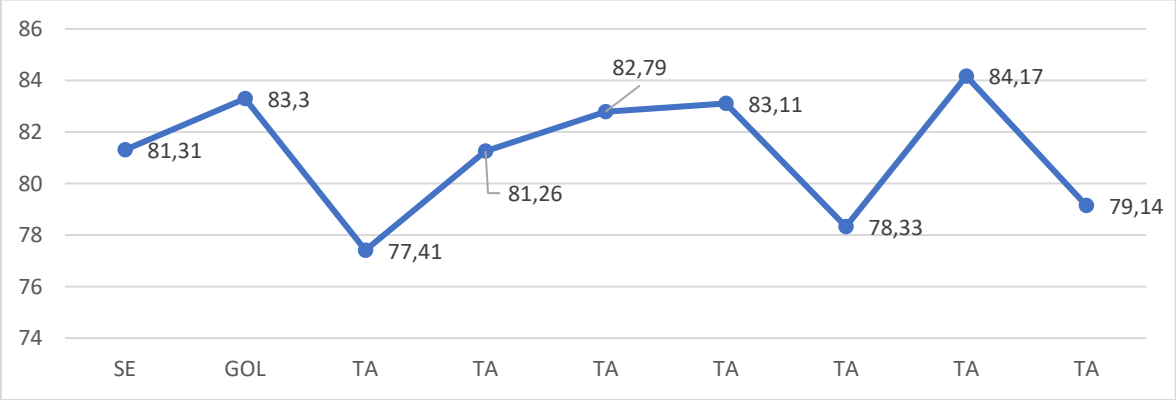

Şekil 3: Segolta

Şalşelet

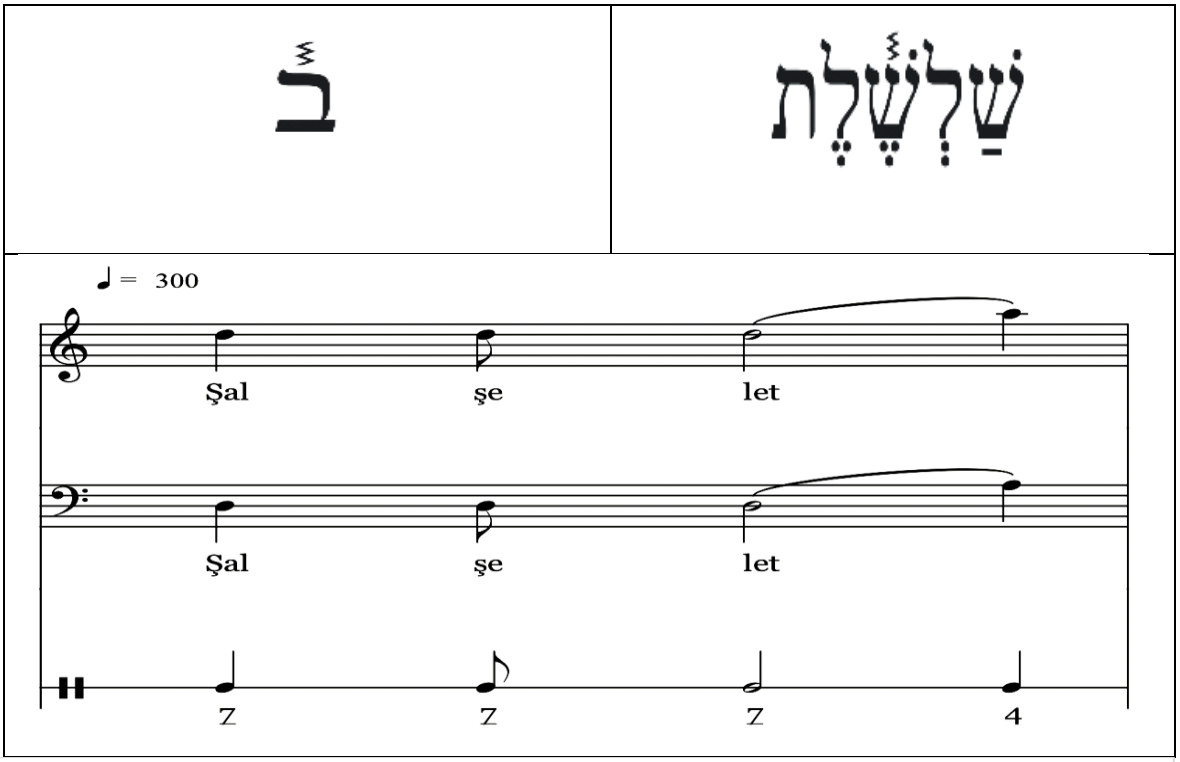

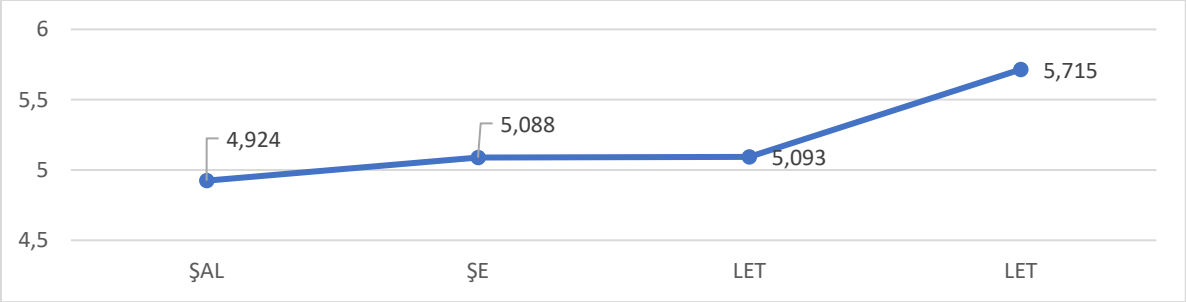

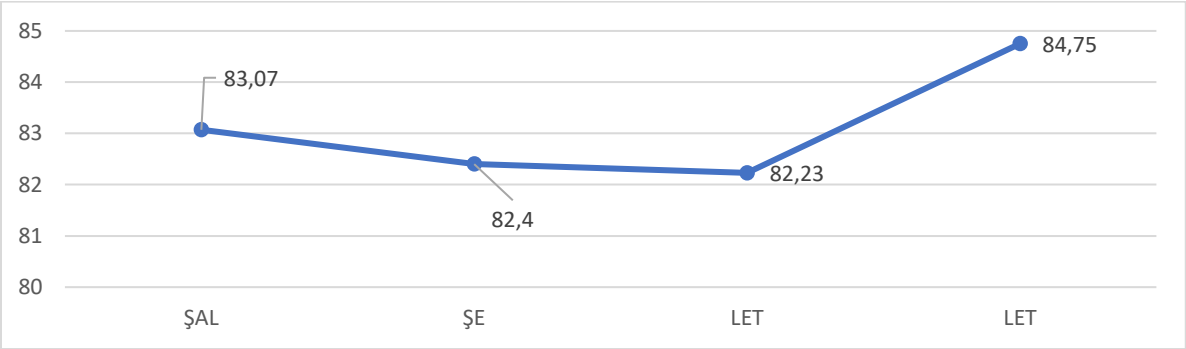

Şekil 4: Şalşelet

Zakef Katon

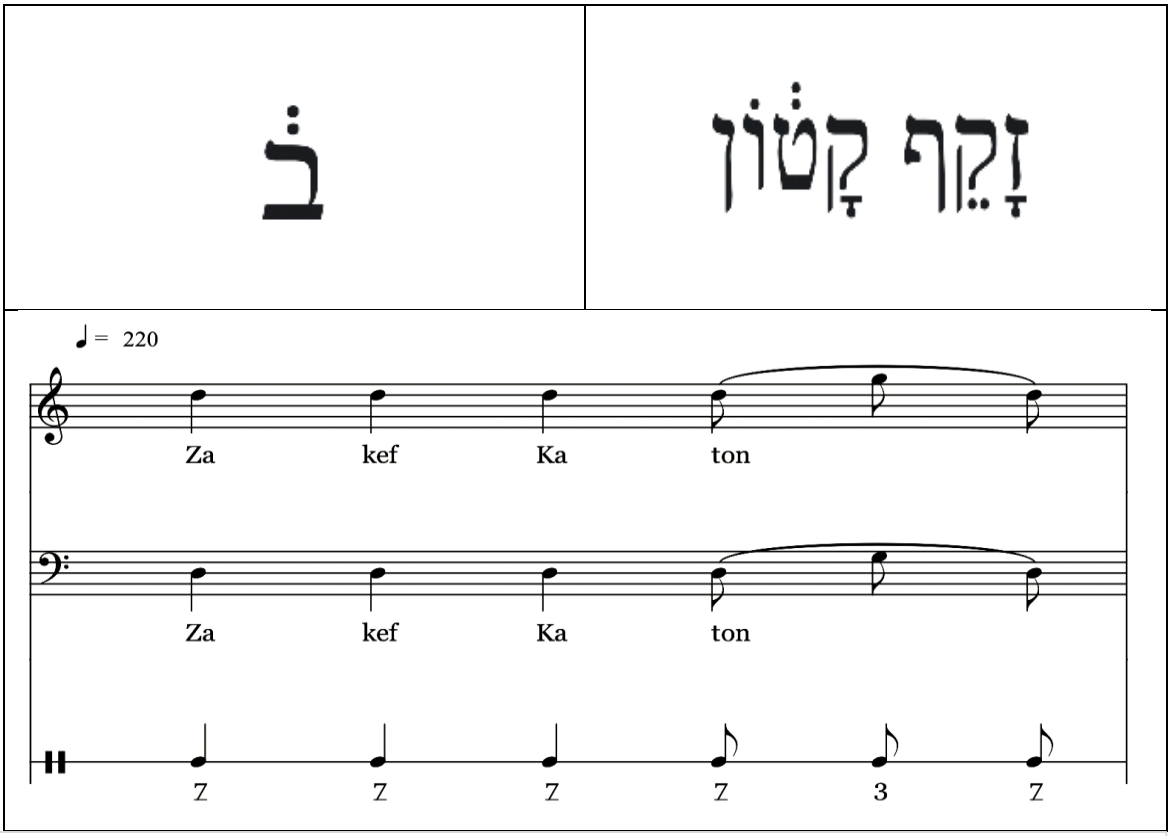

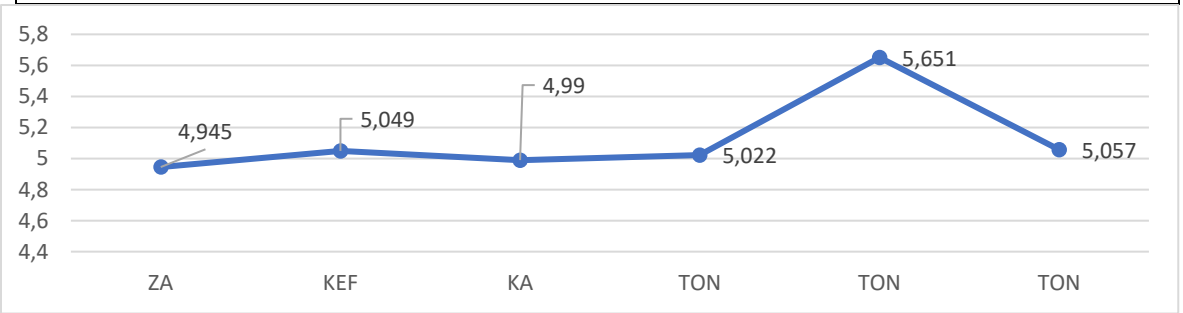

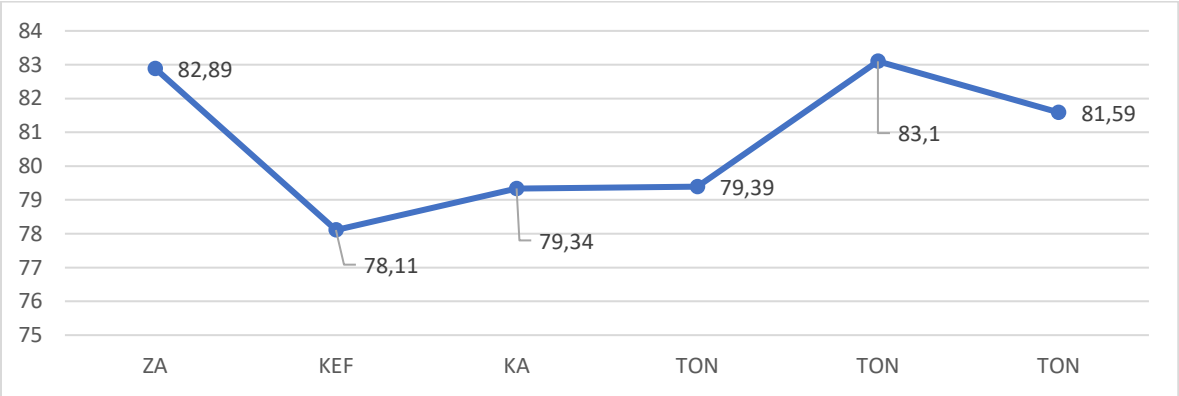

Şekil 5: Zakef Katon

Zakef Gadol

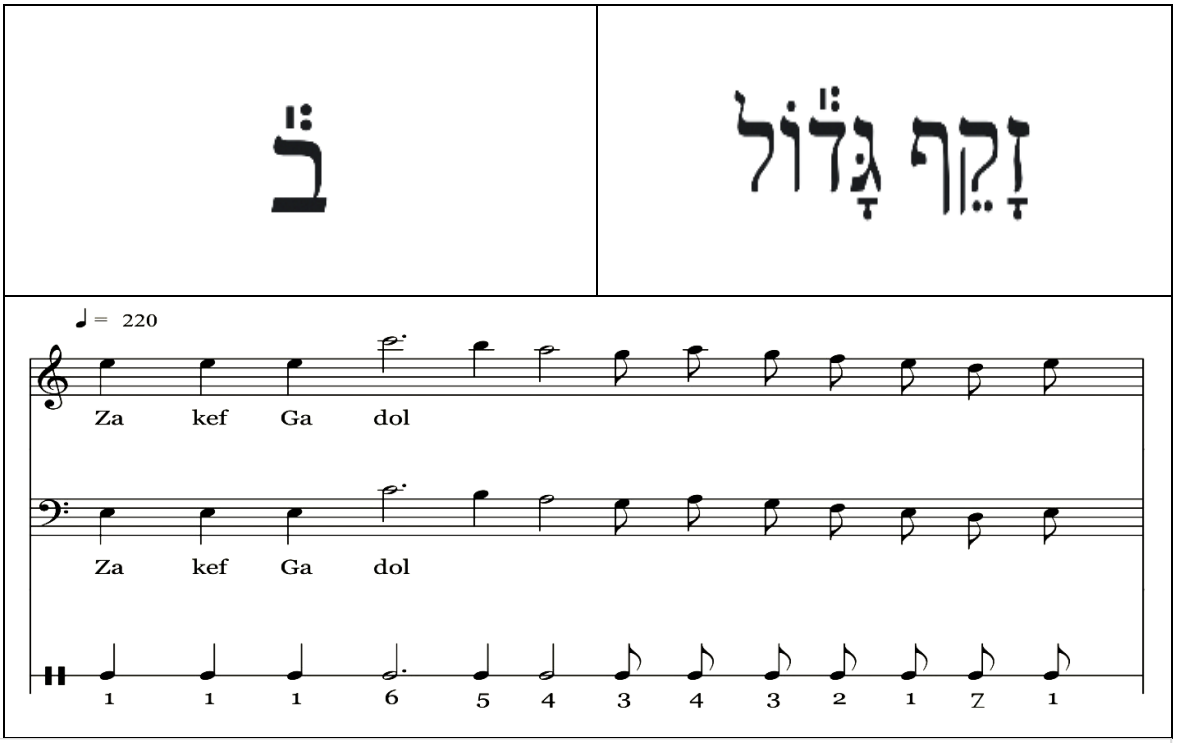

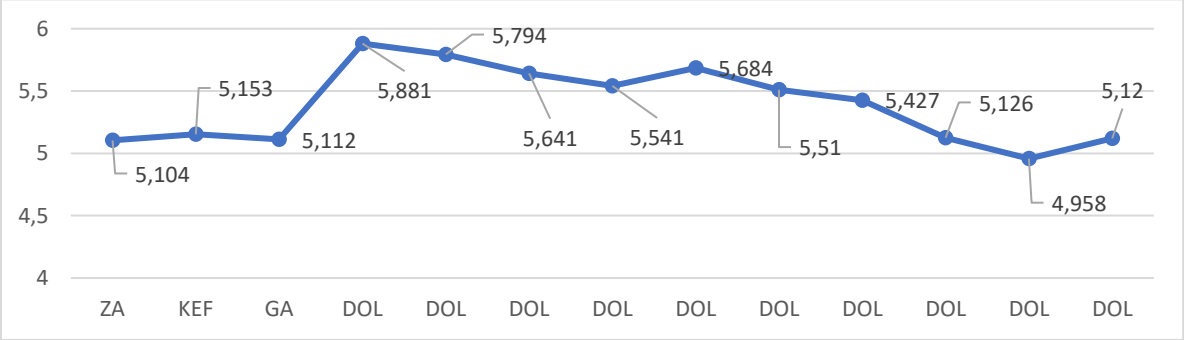

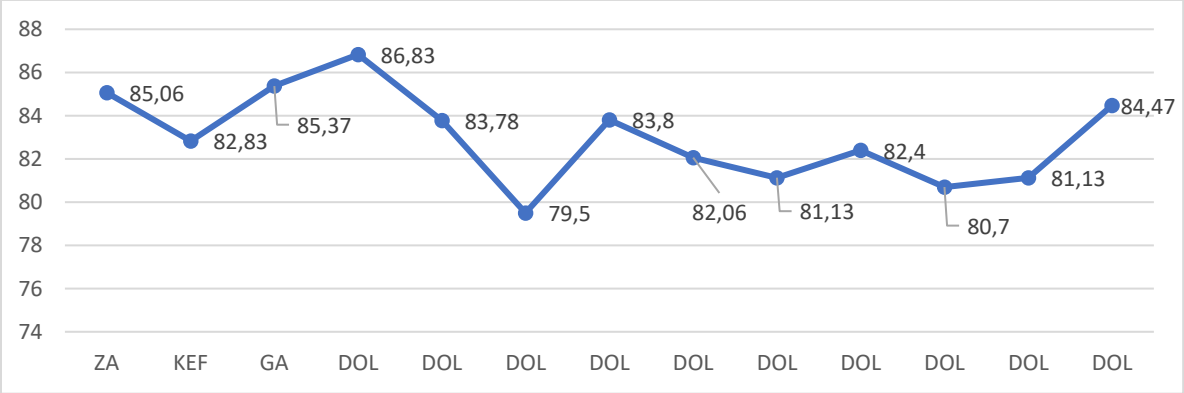

Şekil 6: Zakef Gadol

Tarha

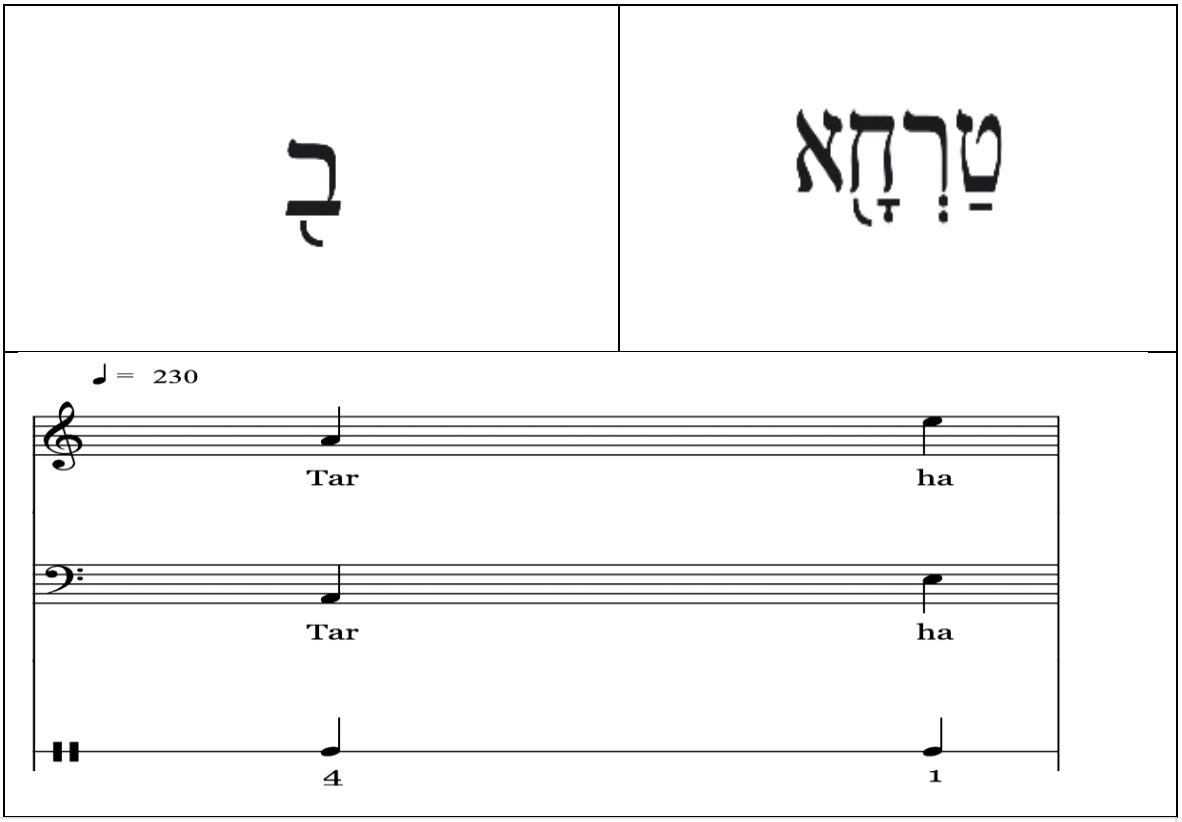

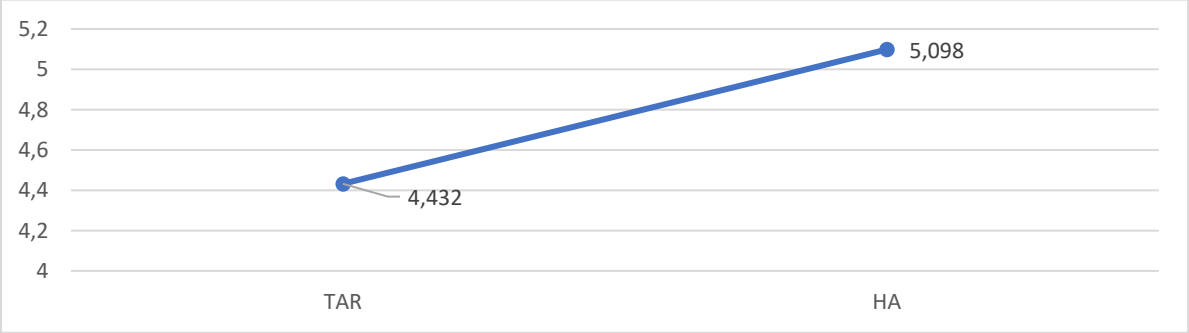

Şekil 7: Tarha

Revia

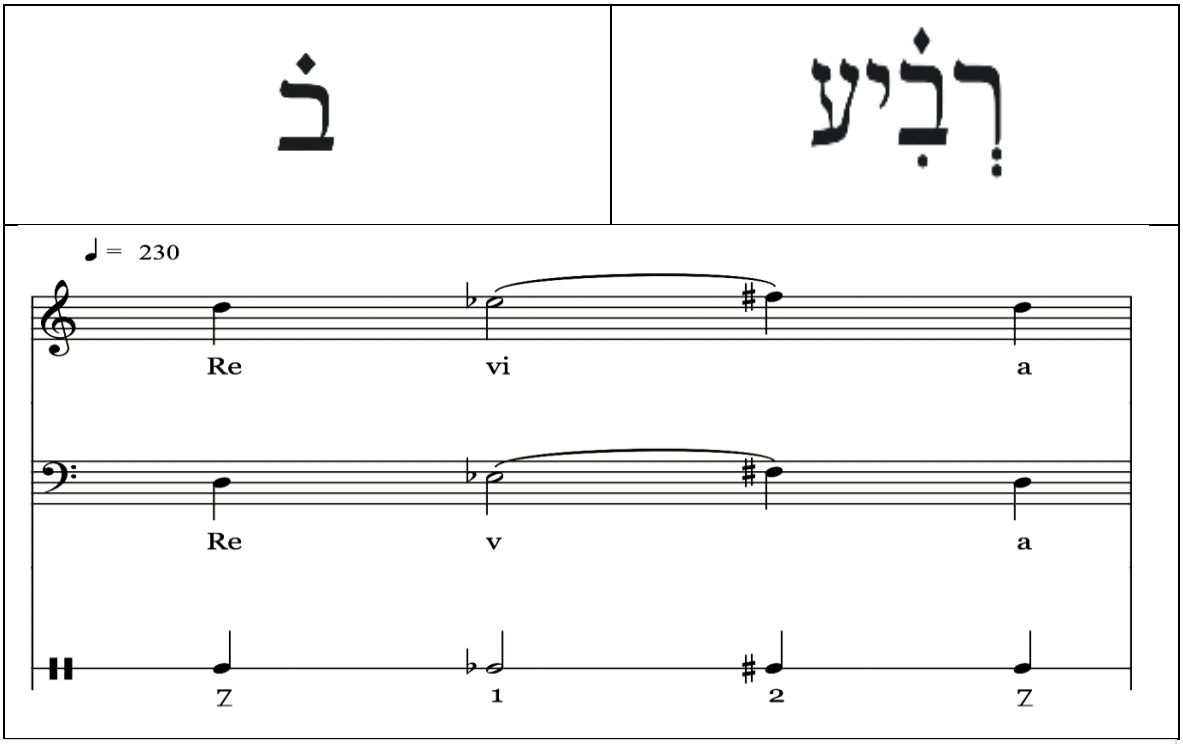

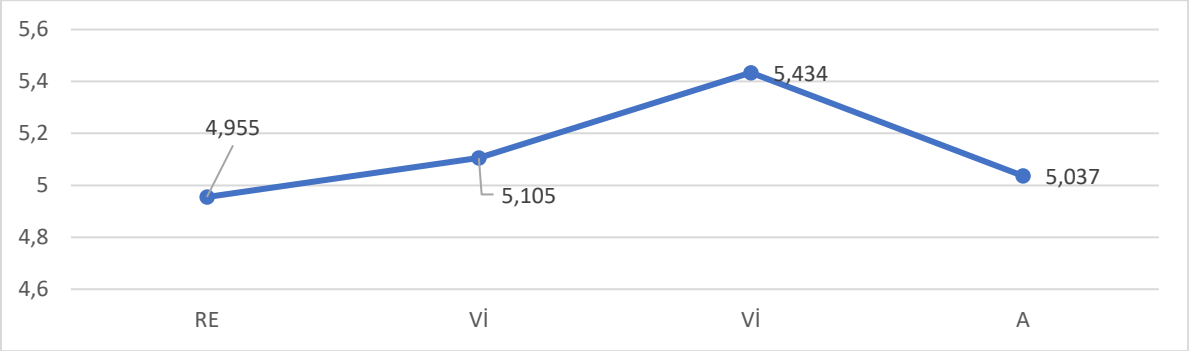

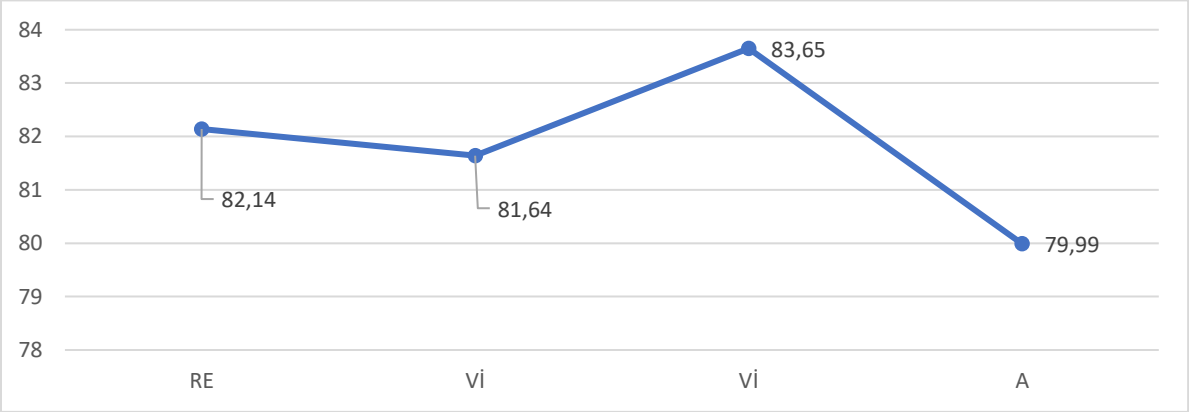

Şekil 8: Revia

Zarka

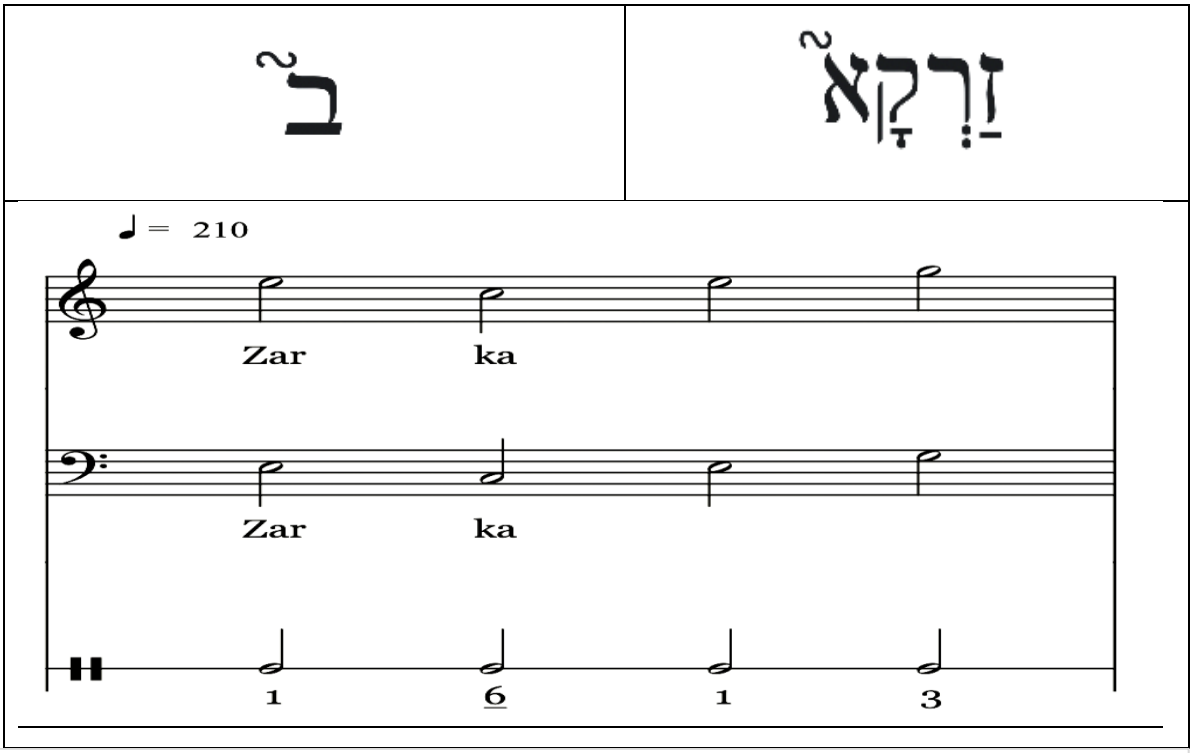

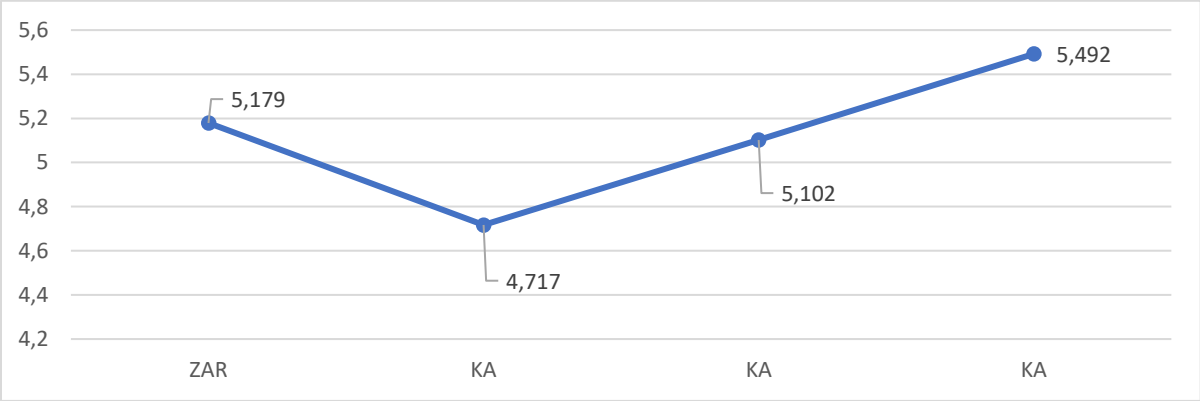

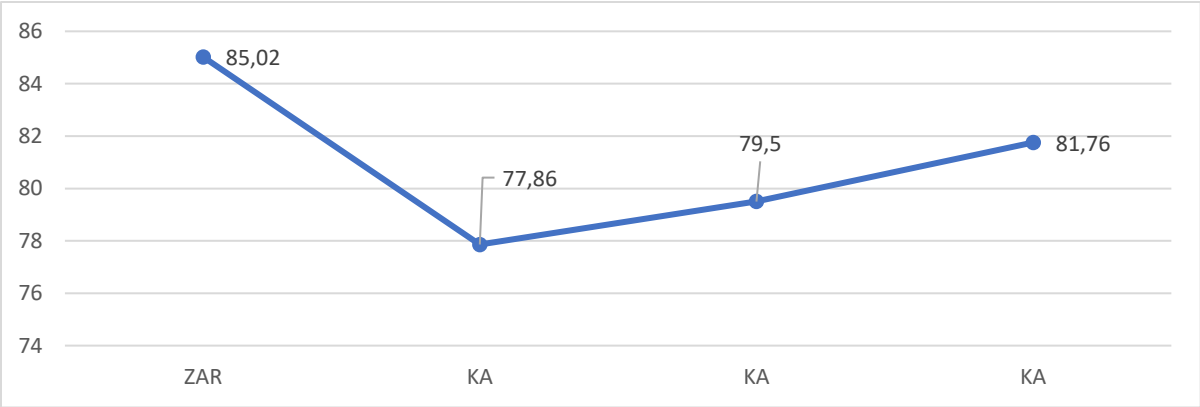

Şekil 9: Zarka

Kadma

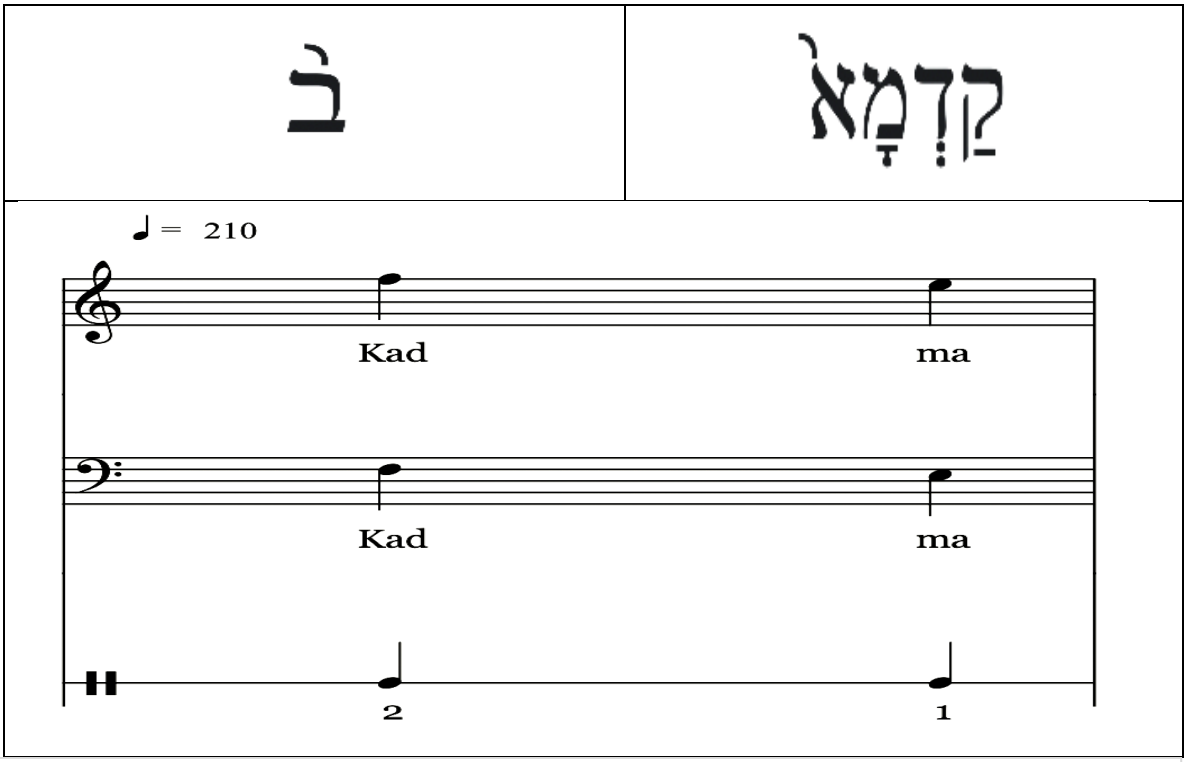

Şekil 10: Kadma

Tere Kadmin

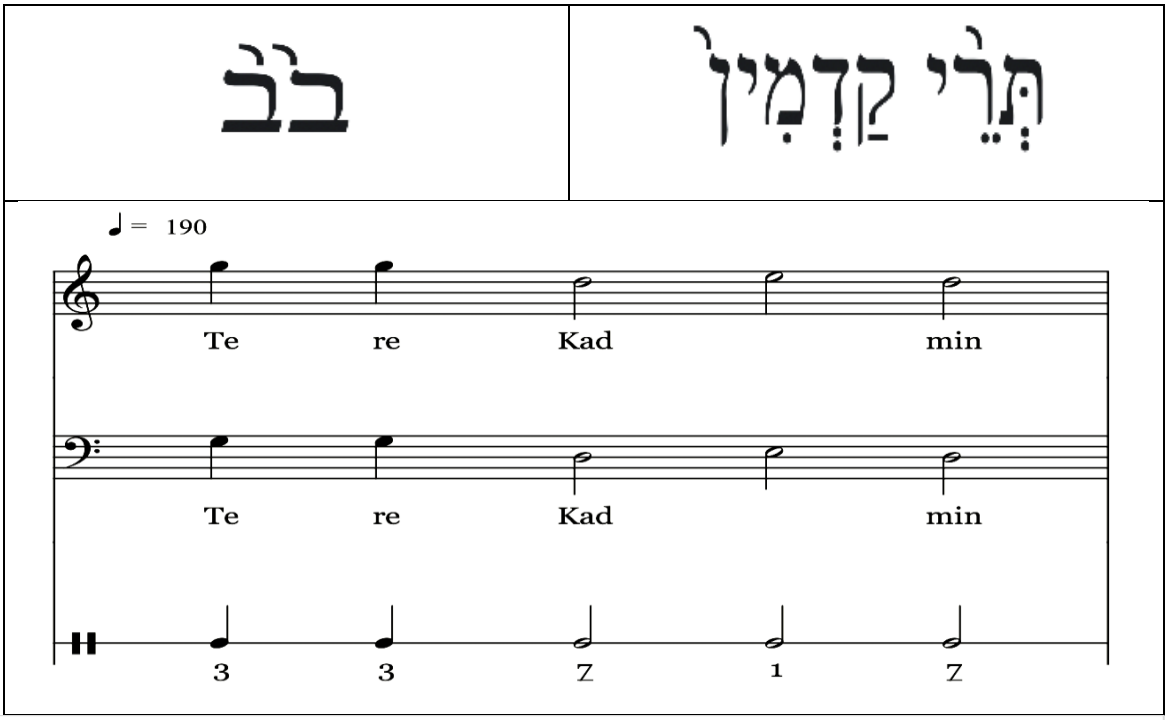

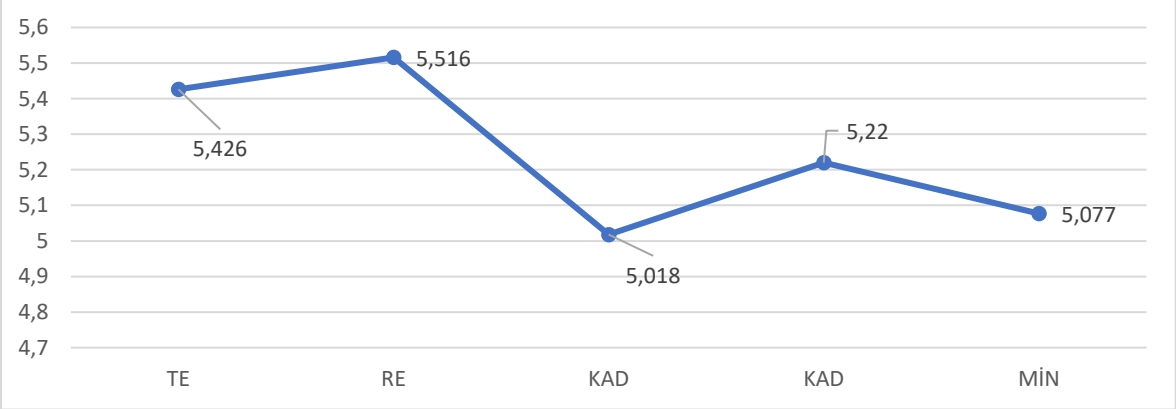

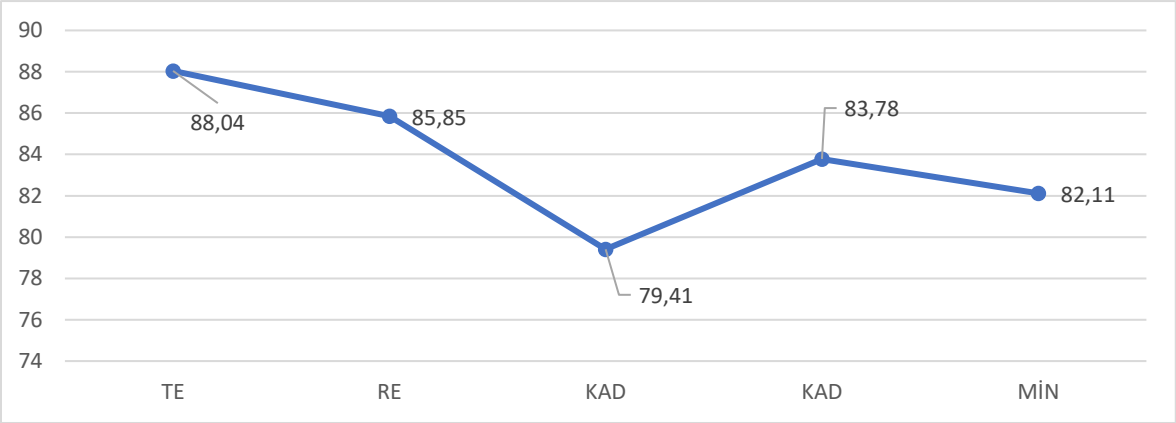

Şekil 11: Tere Kadmin

Yetiv

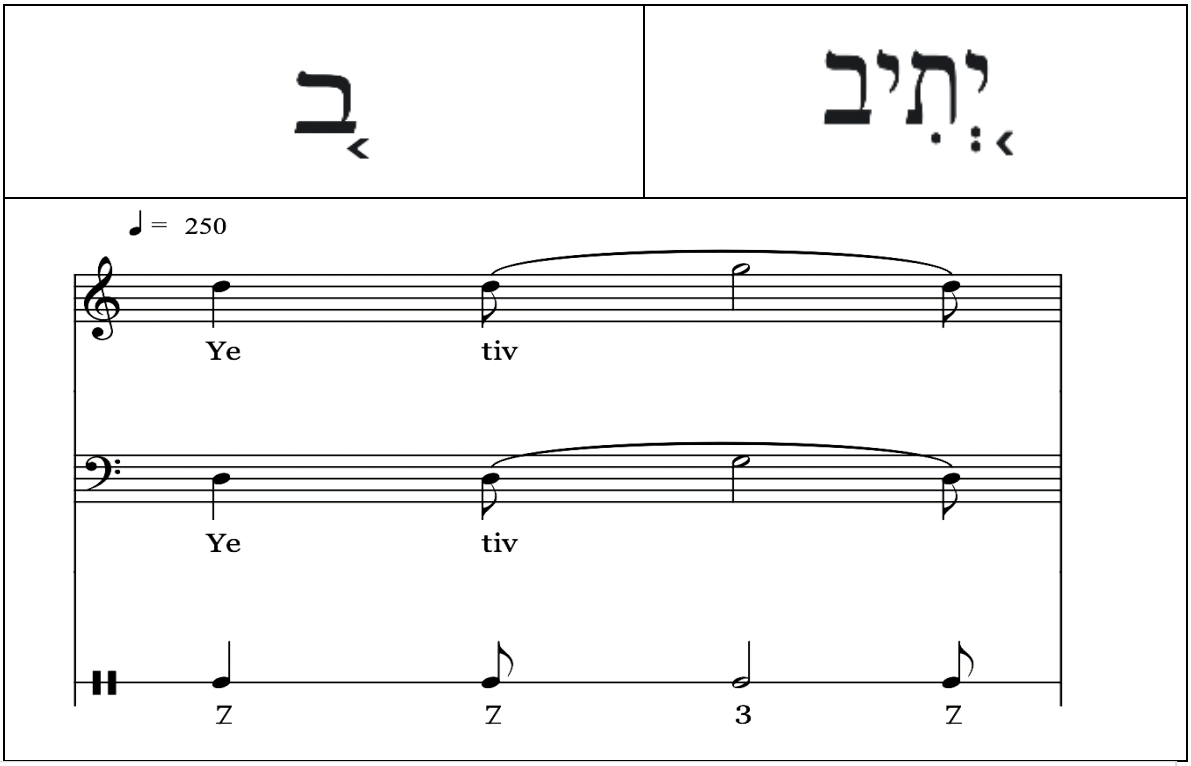

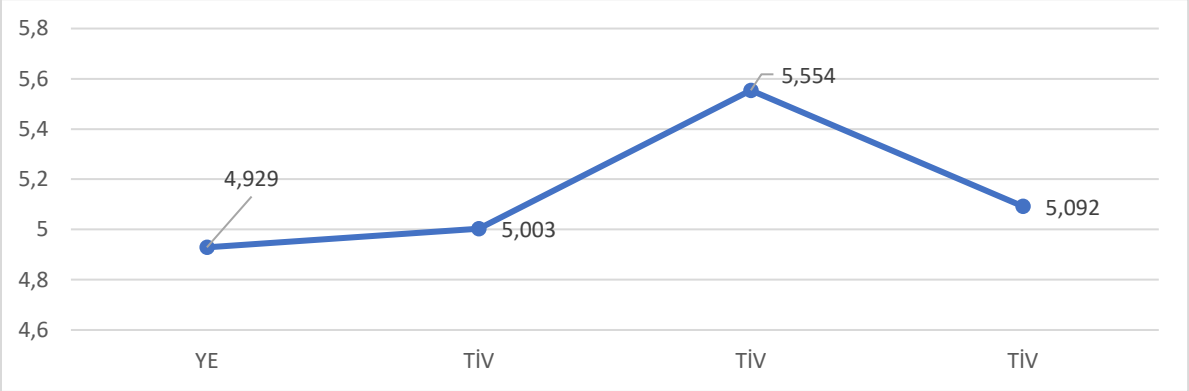

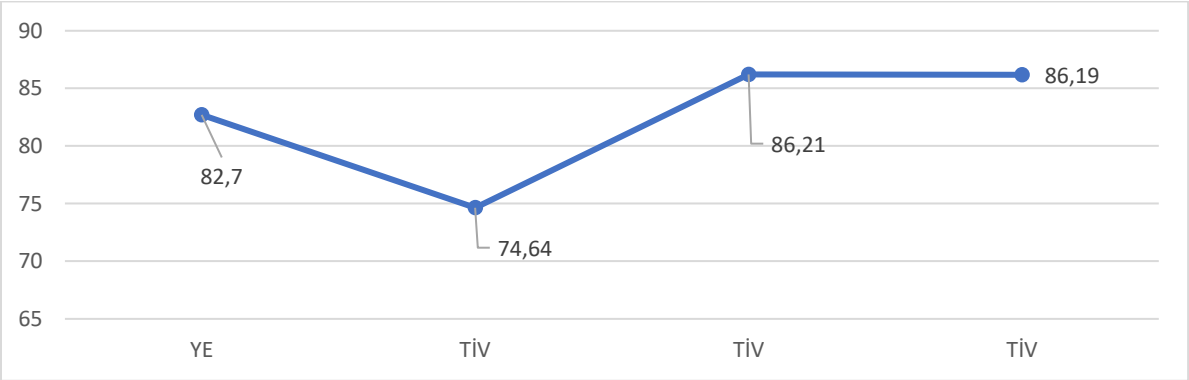

Şekil 12: Yetiv

Tevir

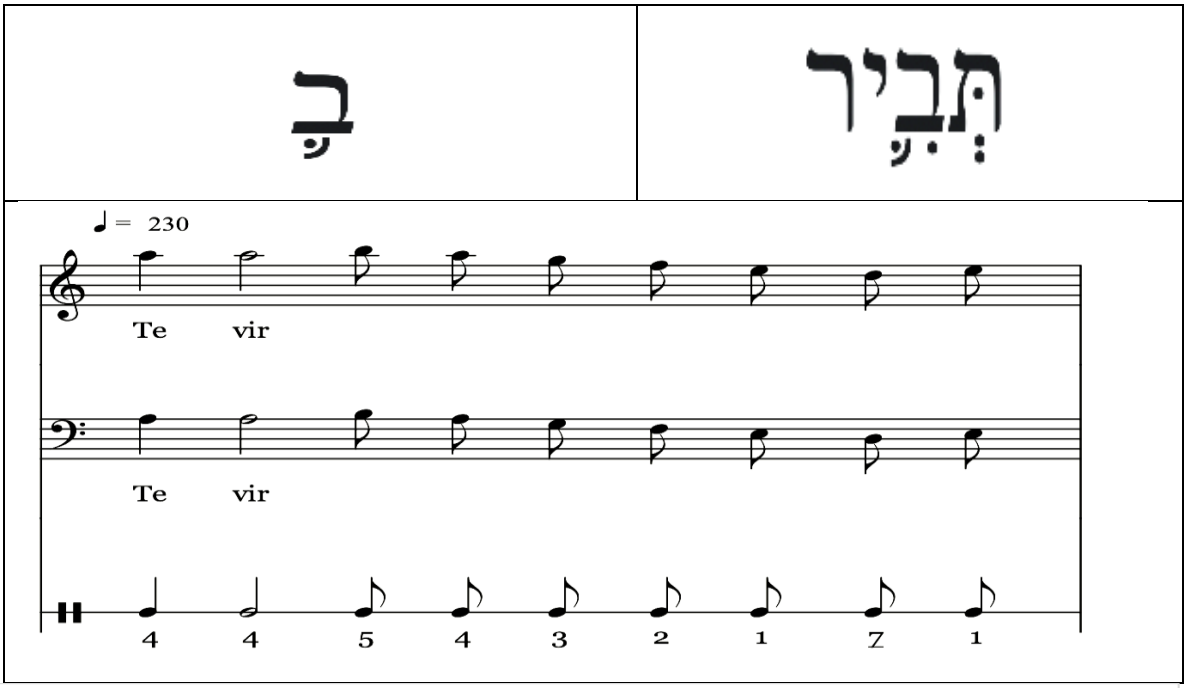

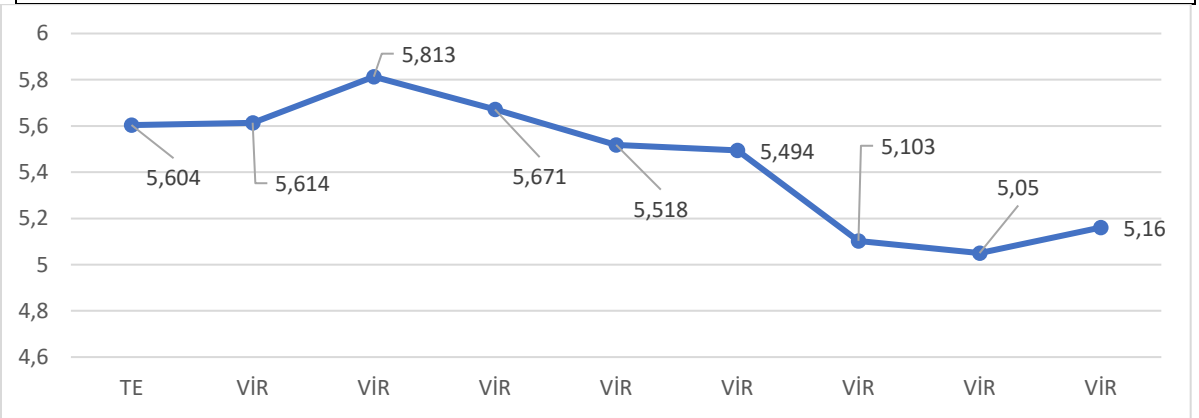

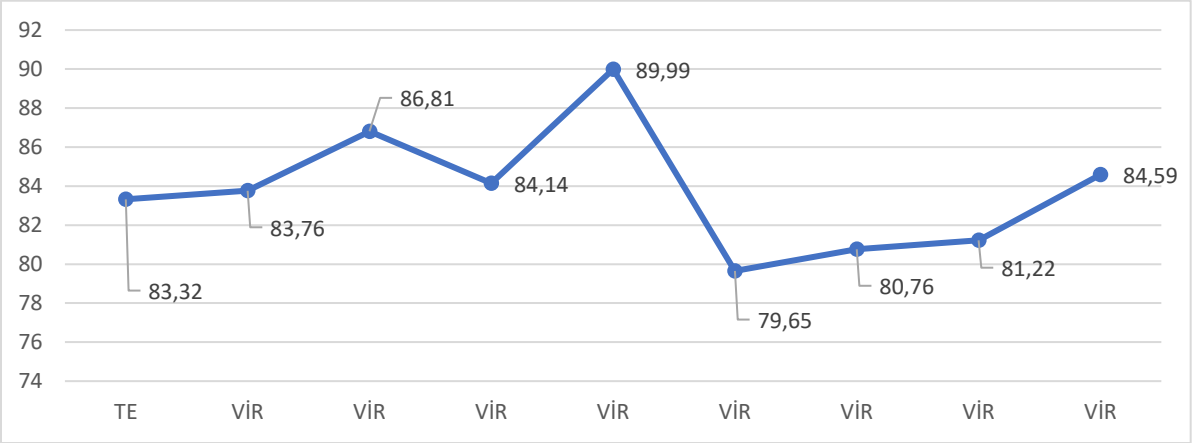

Şekil 13: Tevir

Pazer Gadol

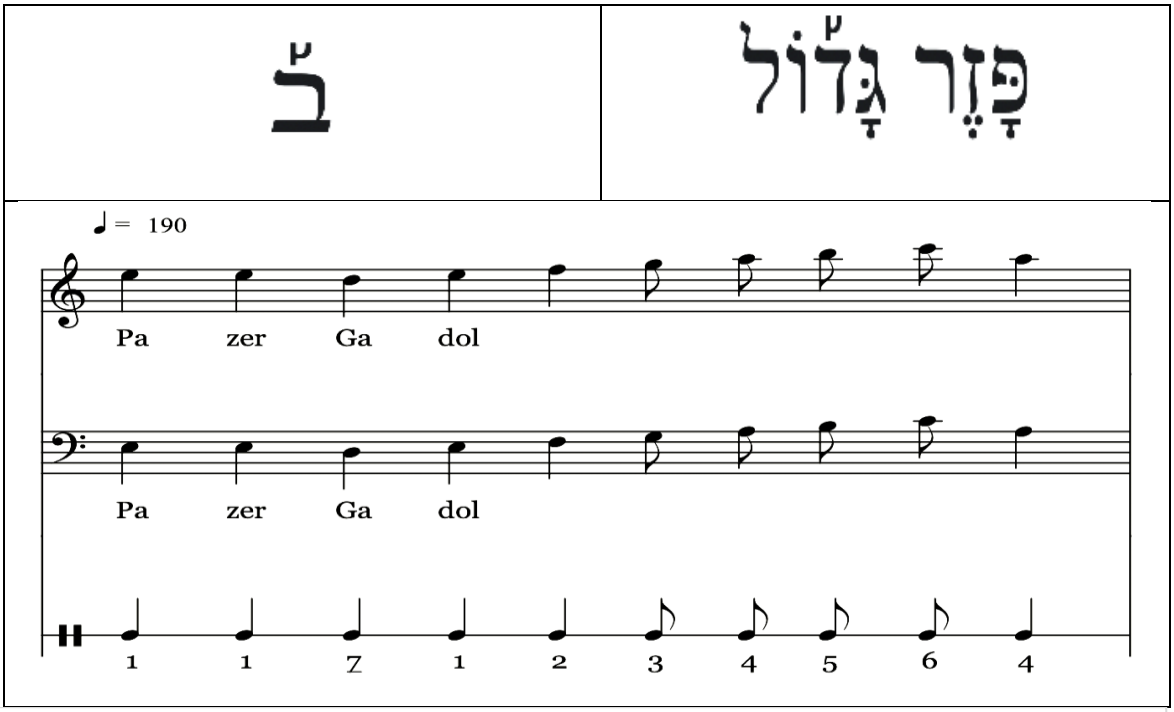

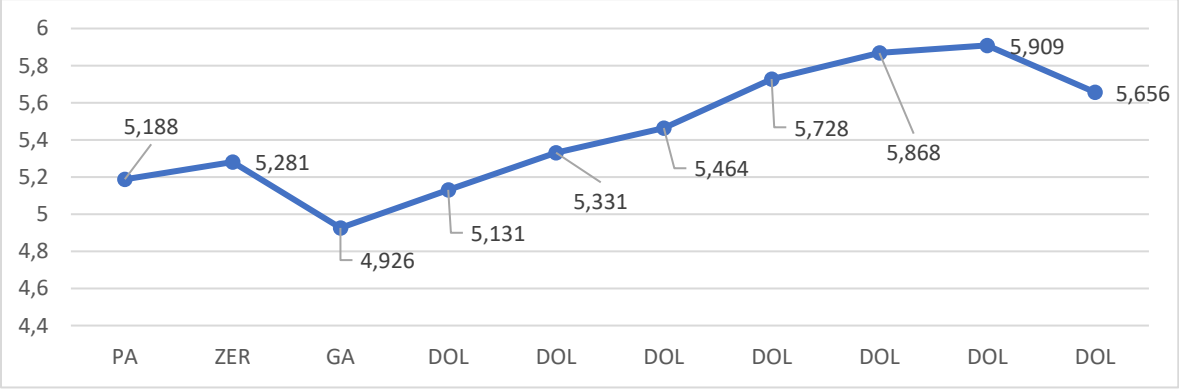

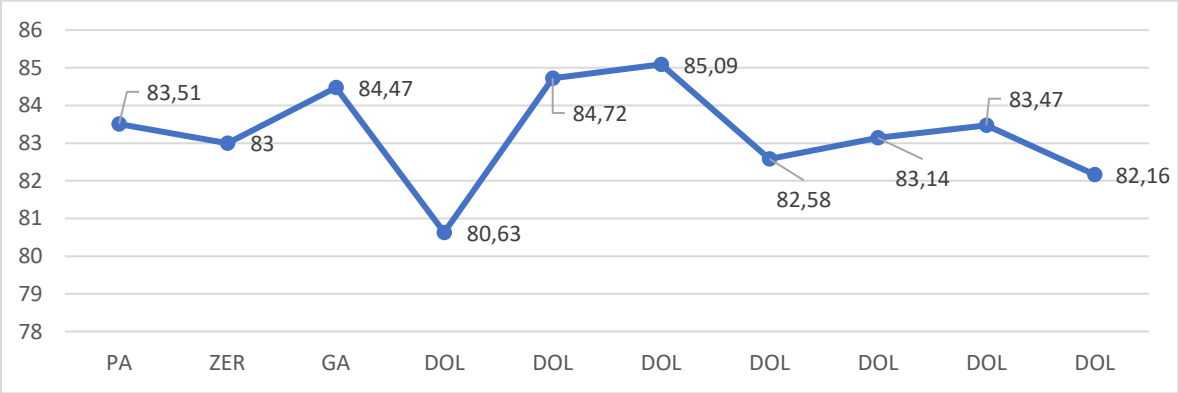

Şekil 14: Pazer Gadol

Gerish

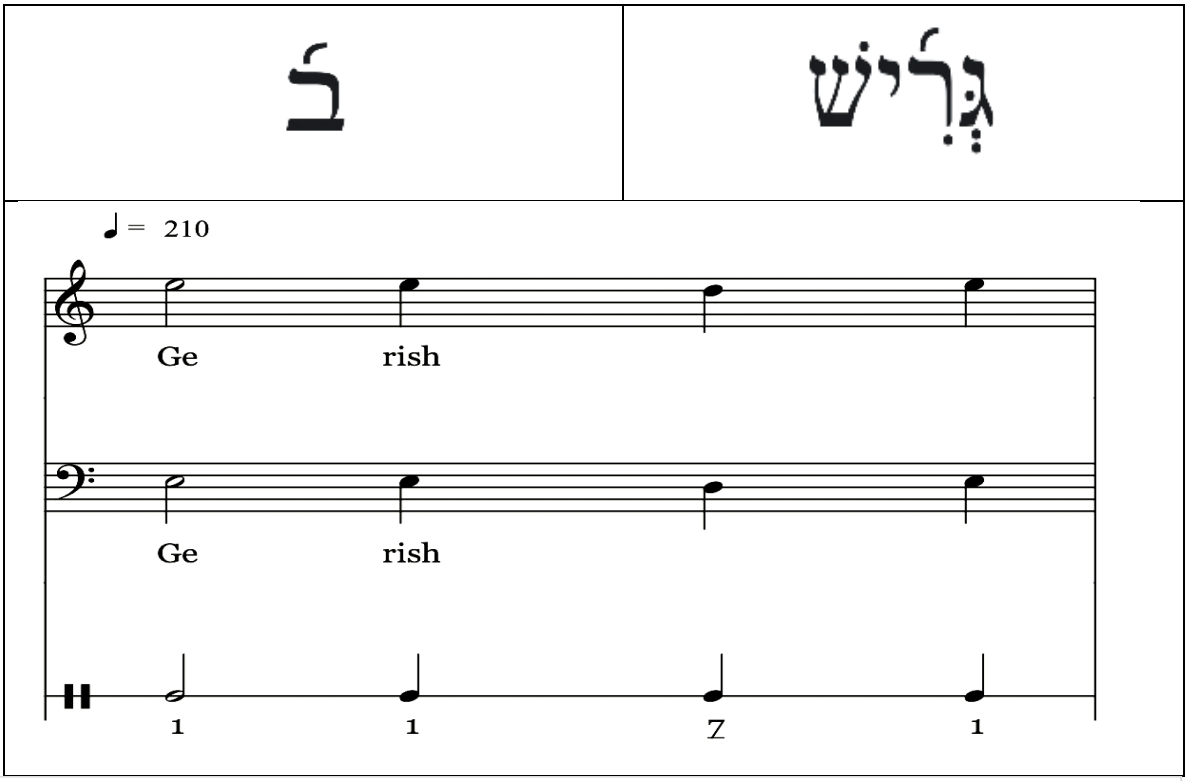

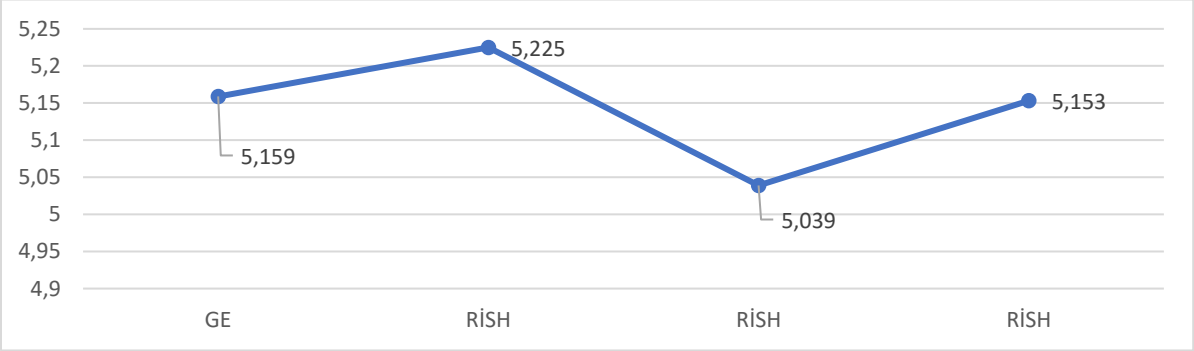

Şekil 15: Gerish

Şene Gerishin

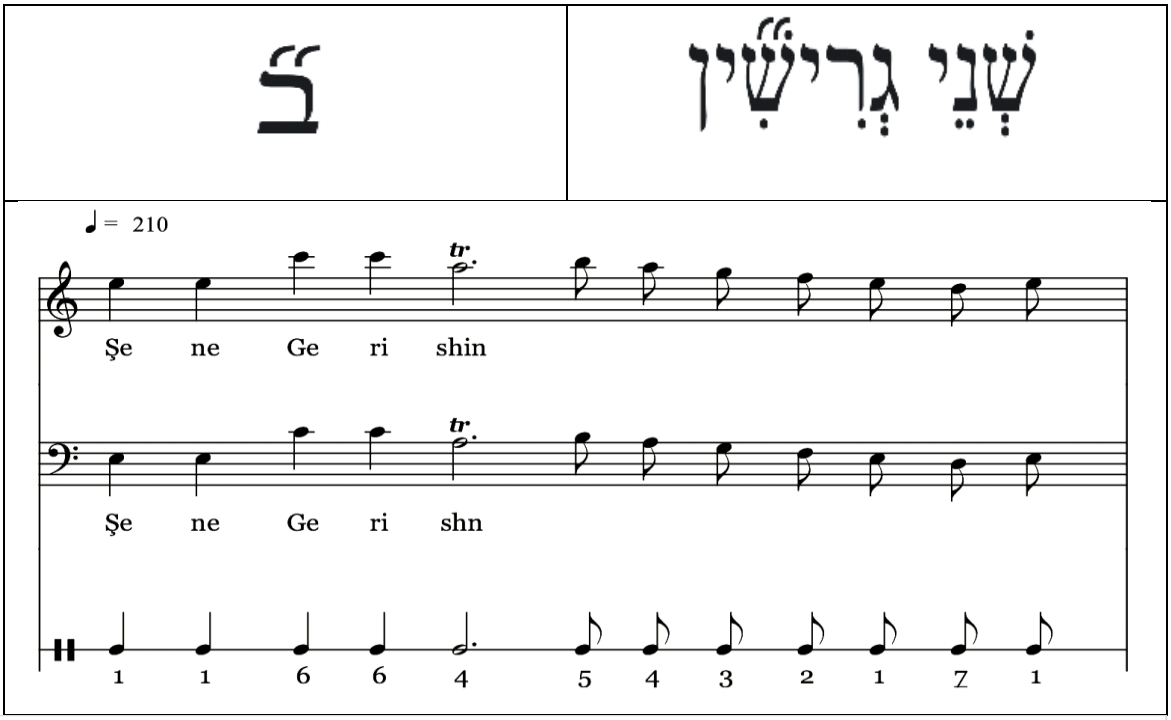

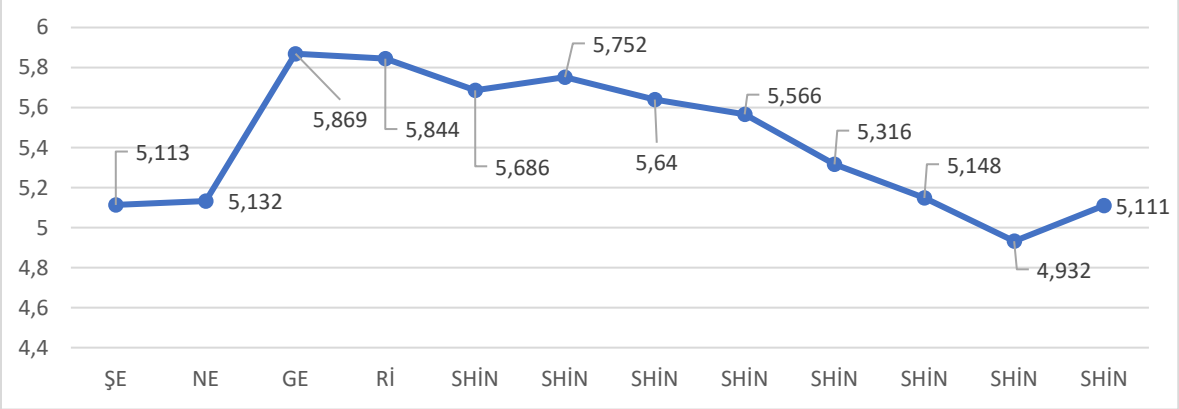

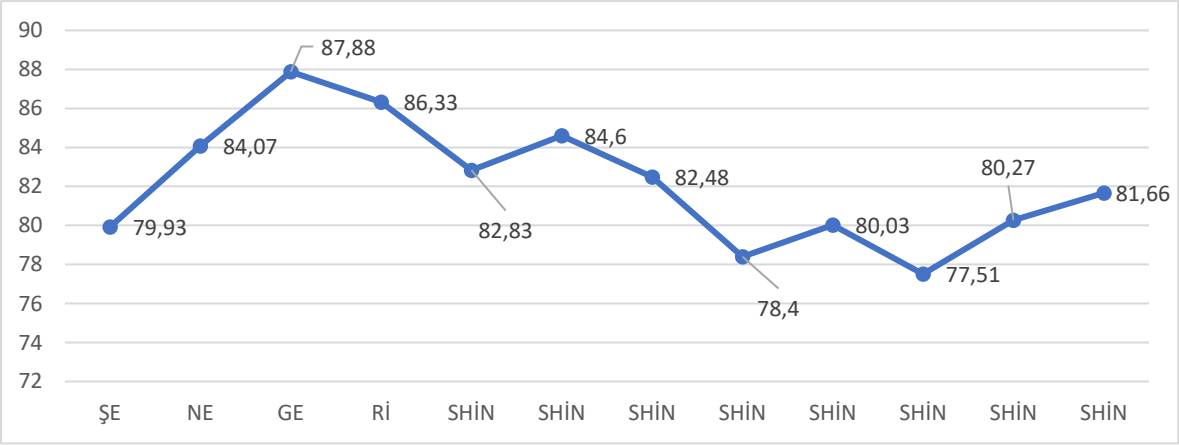

Şekil 16: Şene Gerishin

Pasek

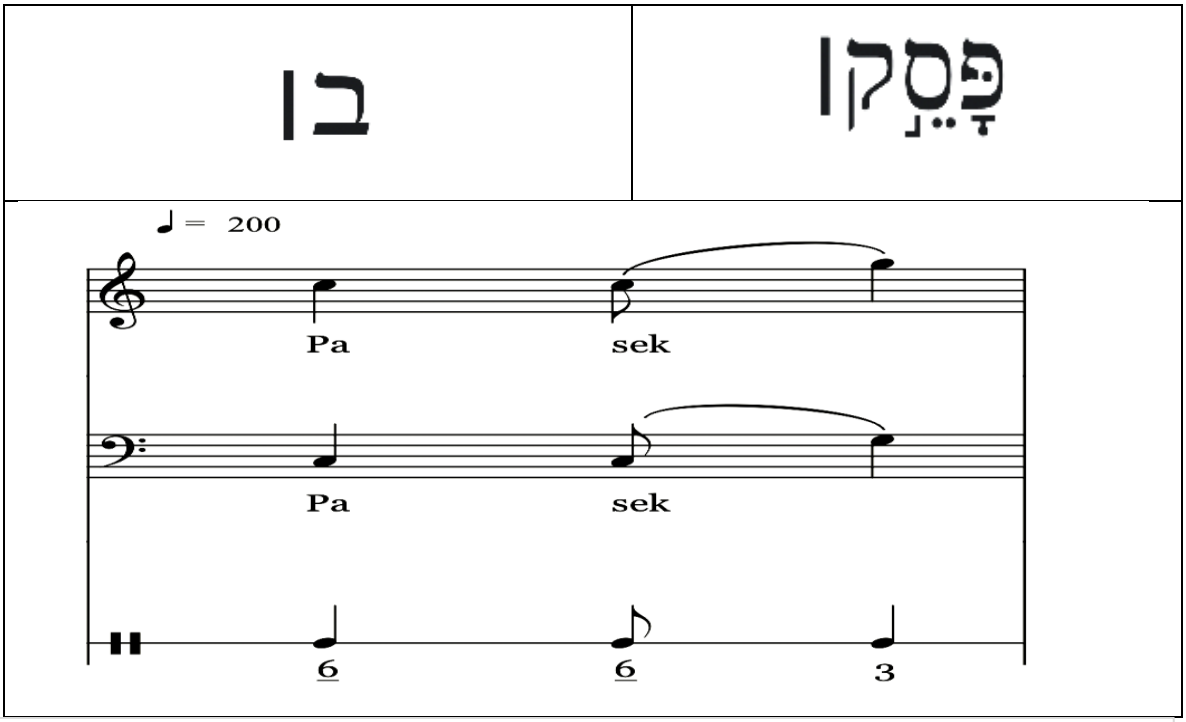

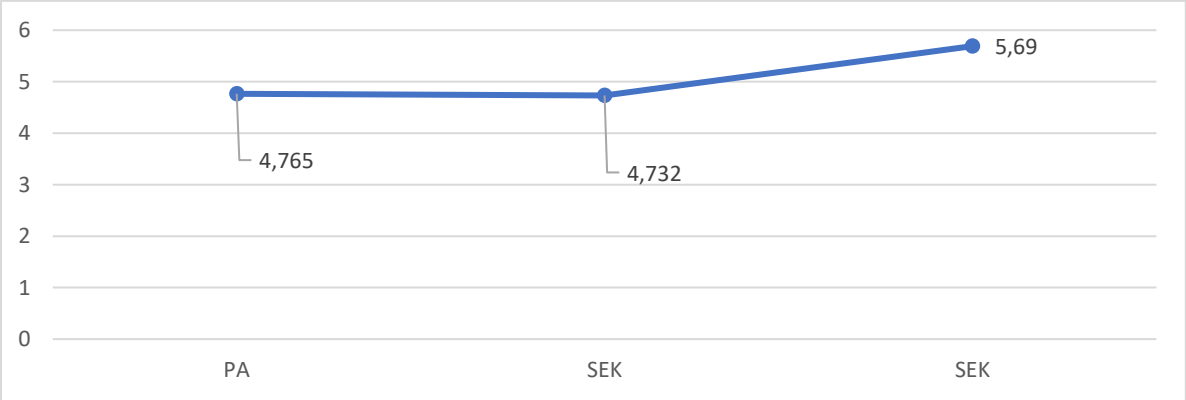

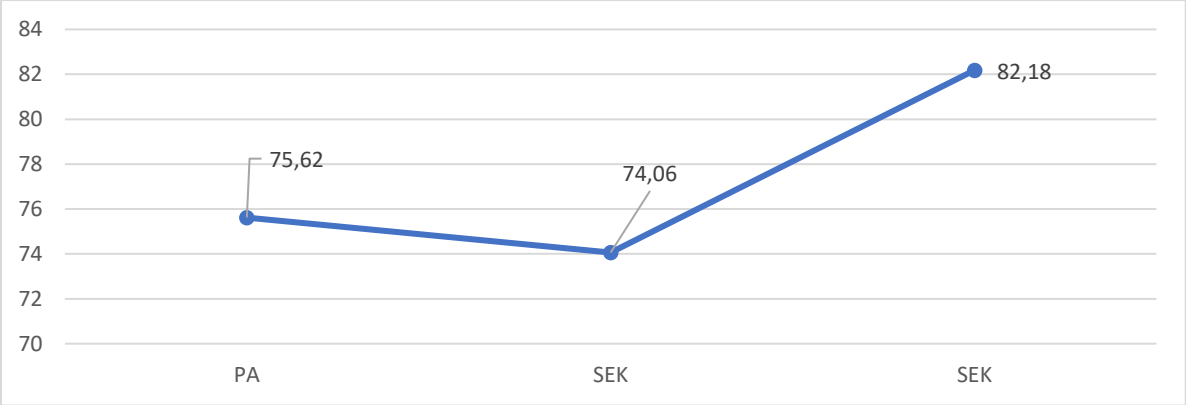

Şekil 17: Pasek

Marih

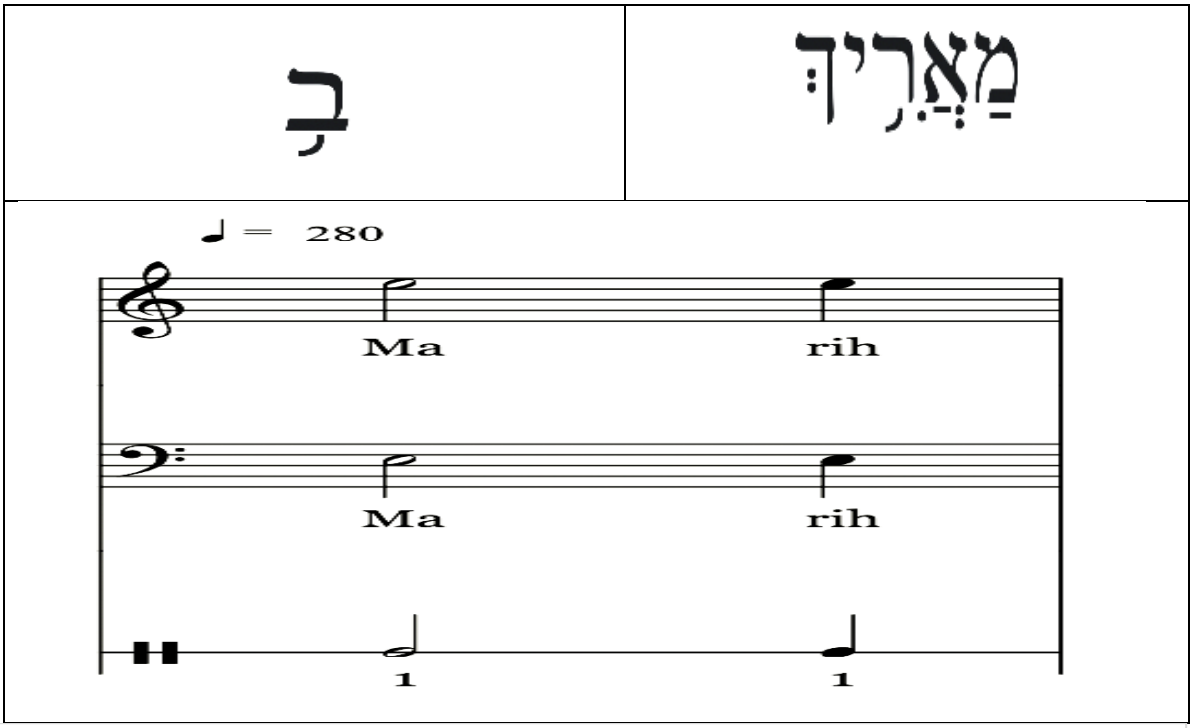

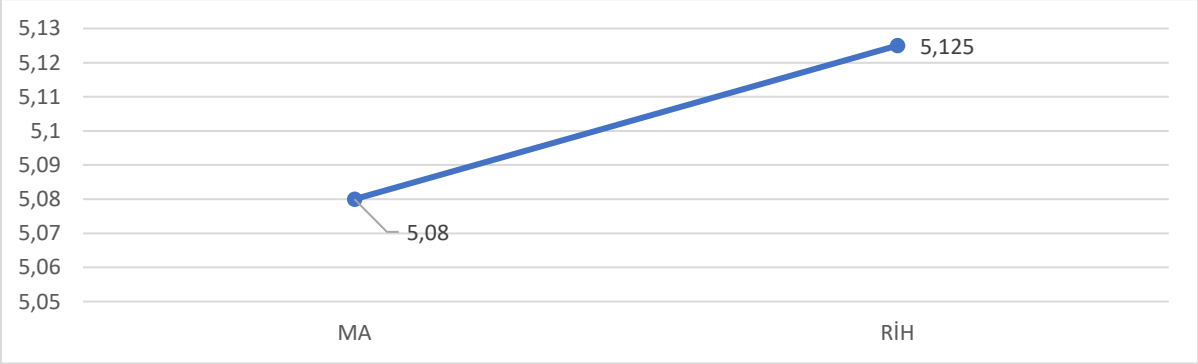

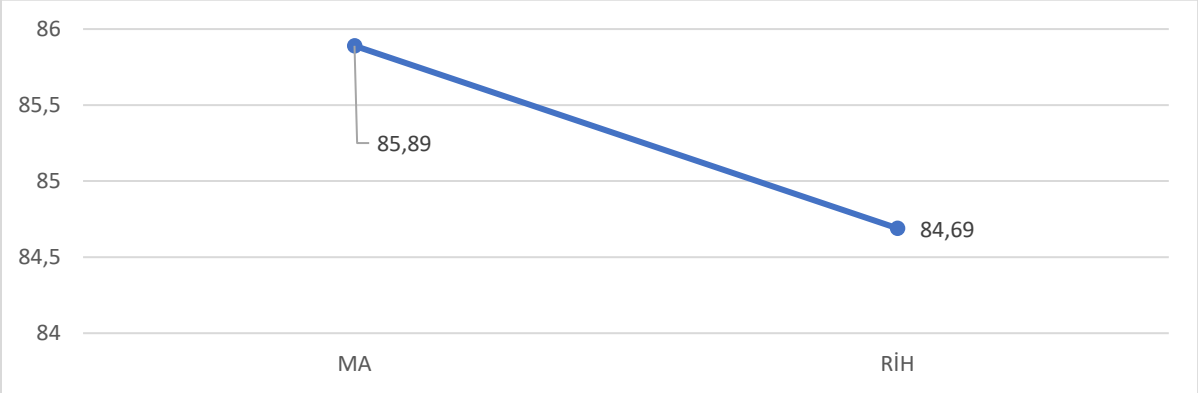

Şekil 18: Marih

Şofar Holeh

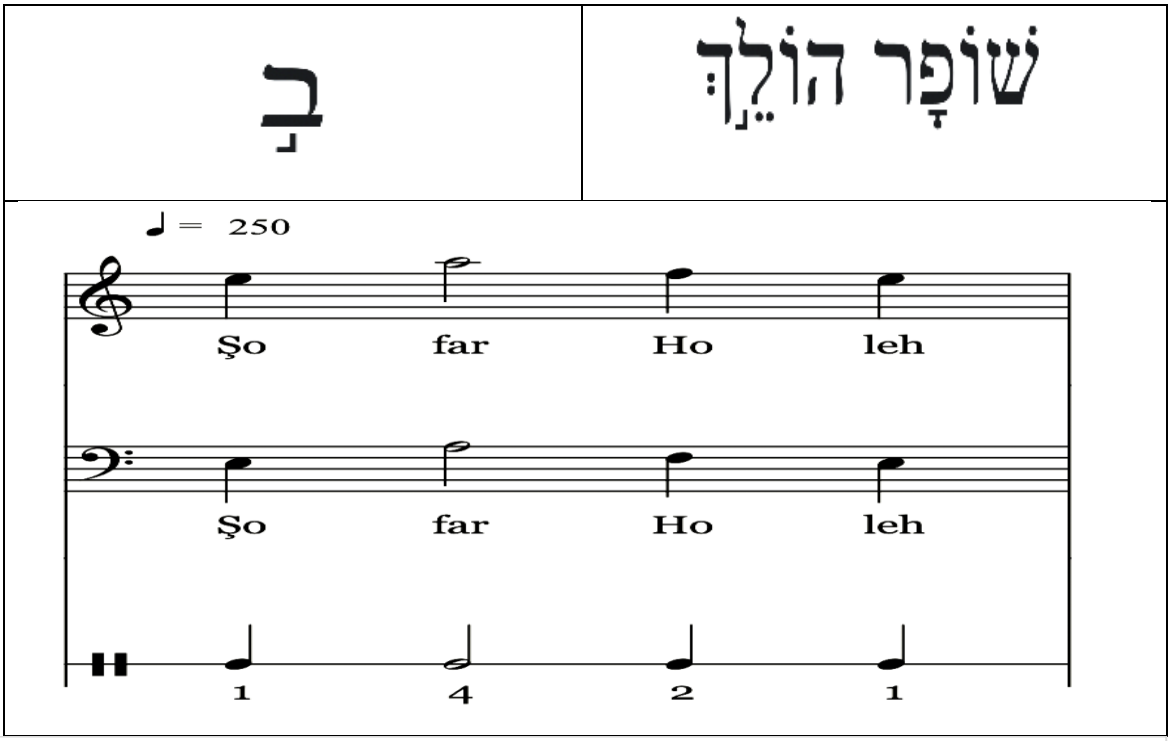

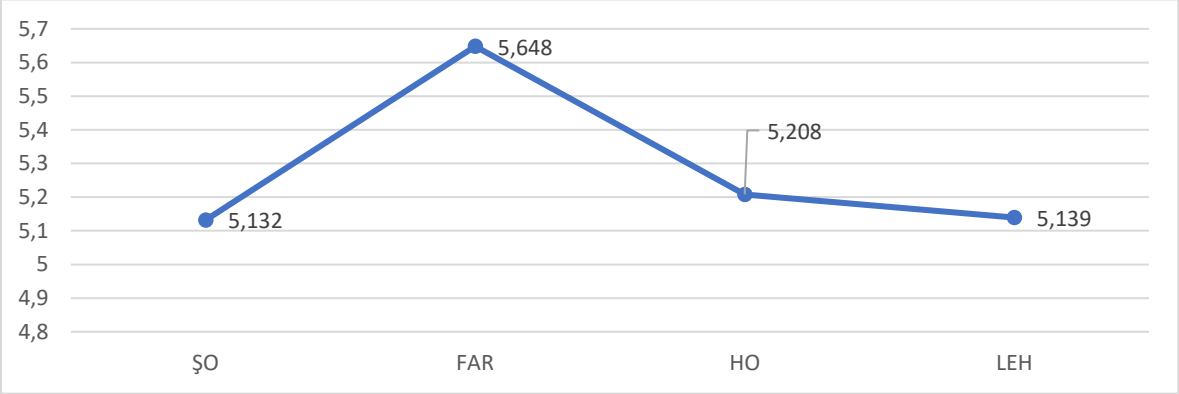

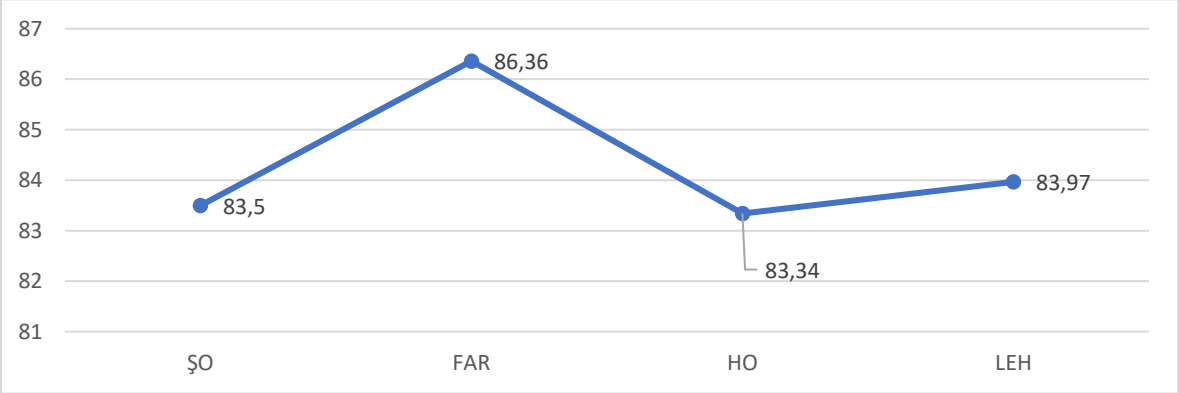

Şekil 19: Şofar Holeh

Şofar Mehupah

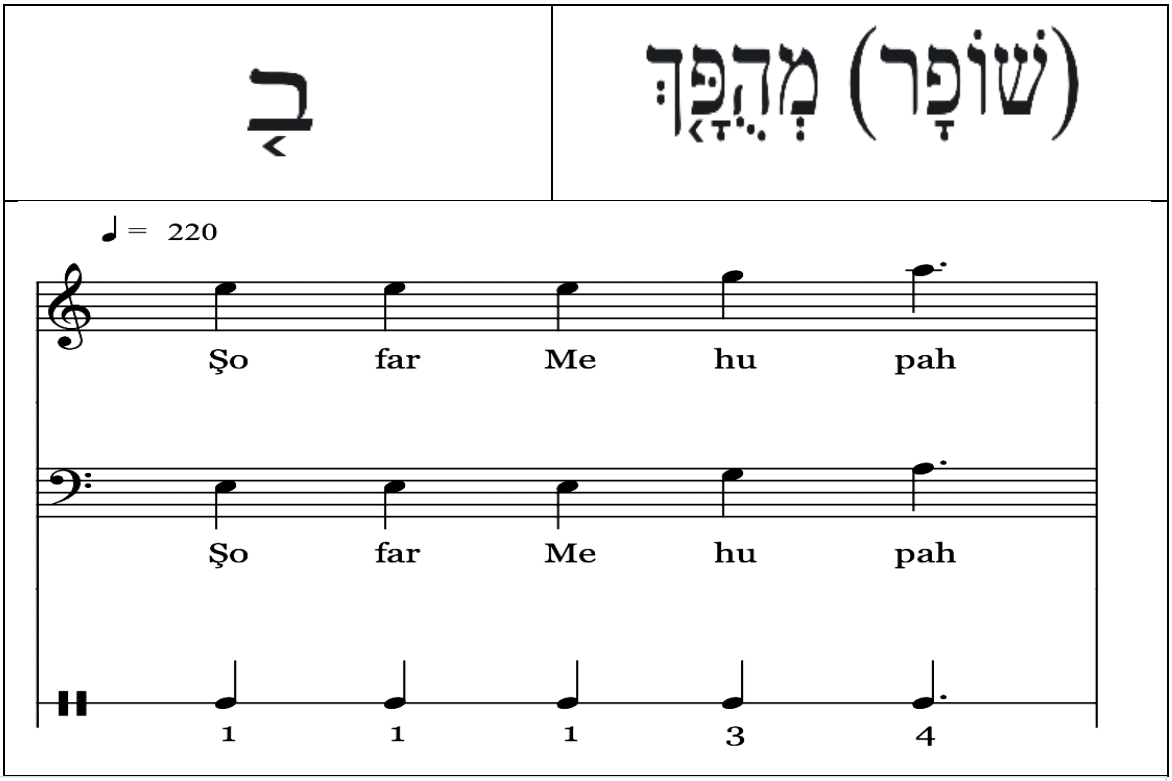

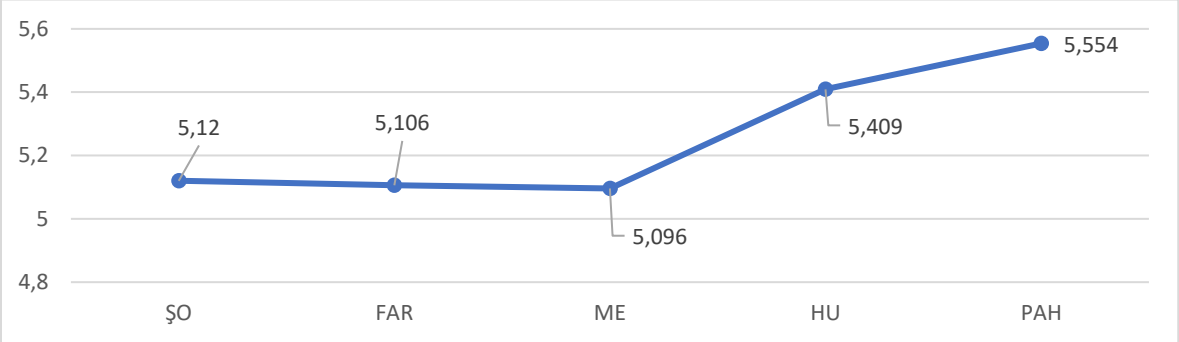

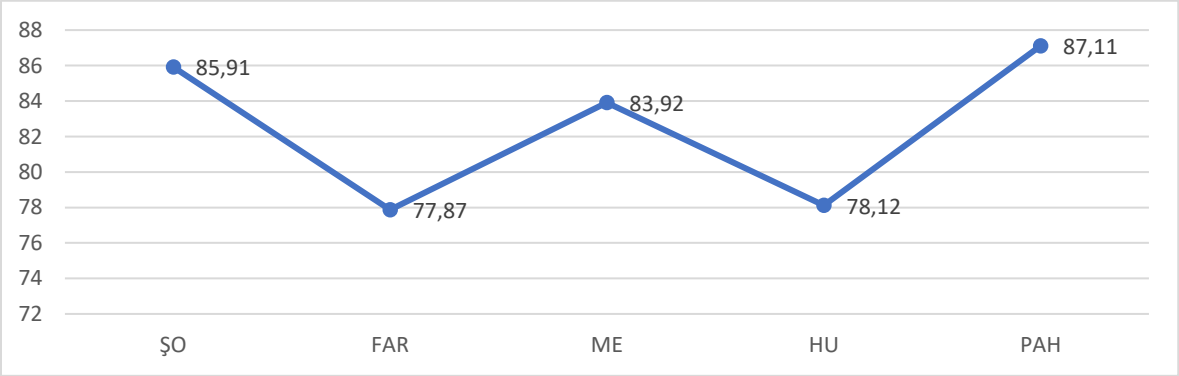

Şekil 20: Şofar Mehupah

Darga

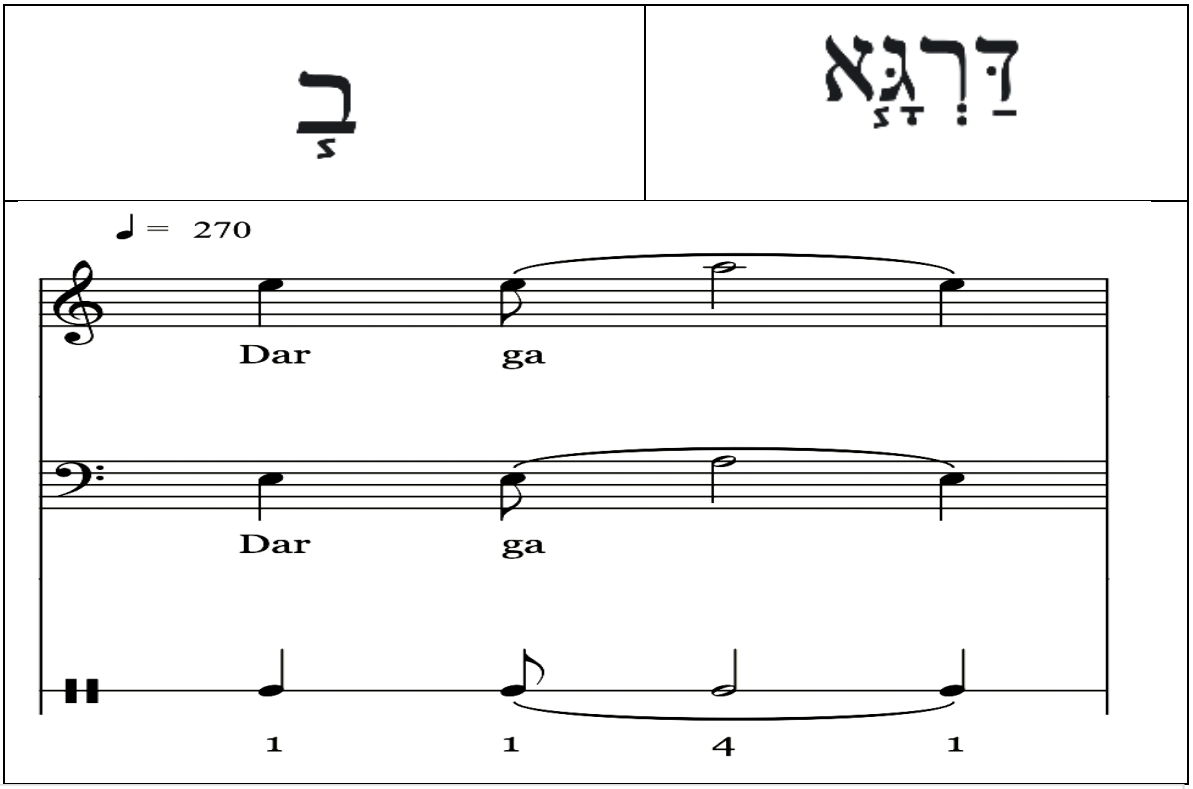

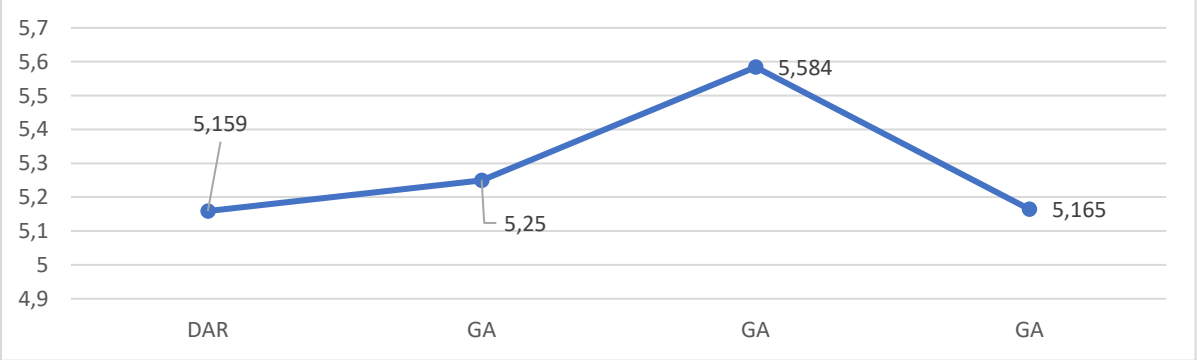

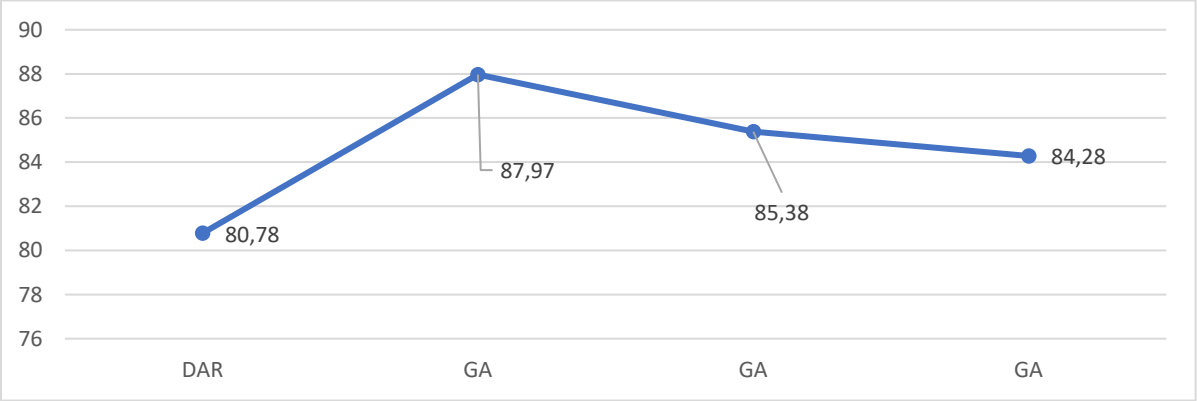

Şekil 21: Darga

Azla

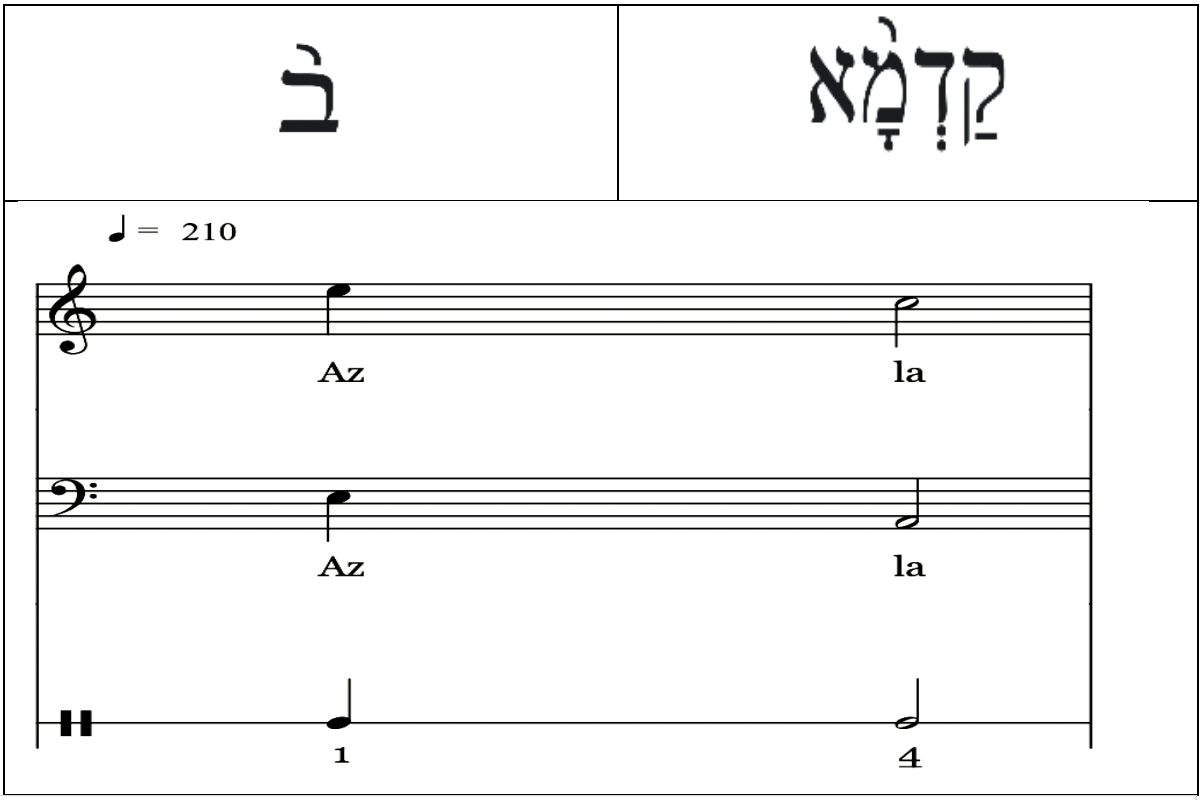

Şekil 22: Azla

Talsha

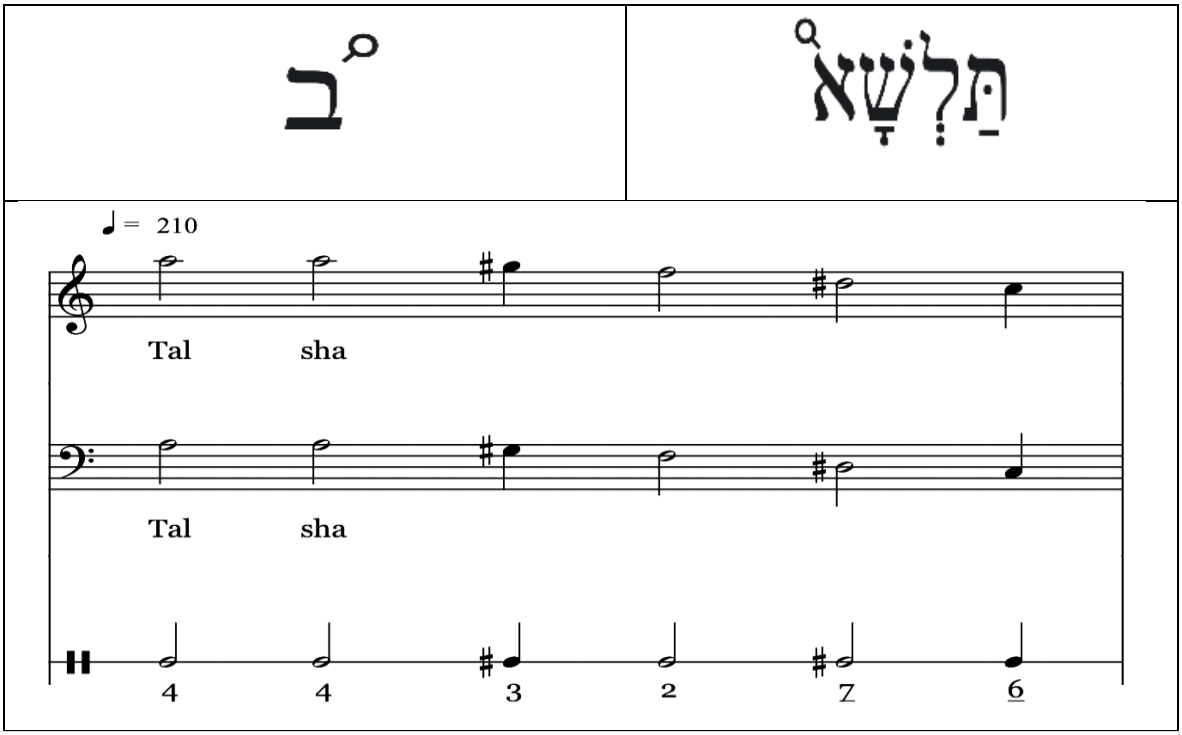

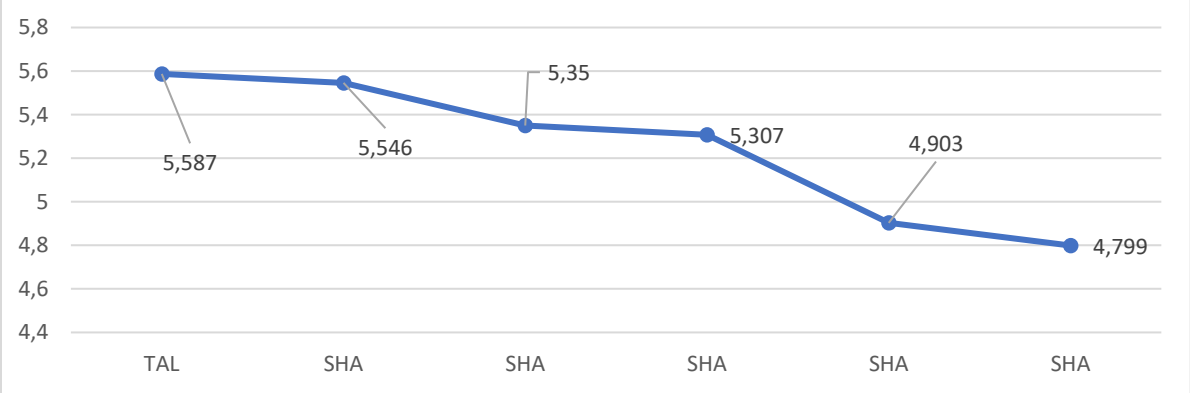

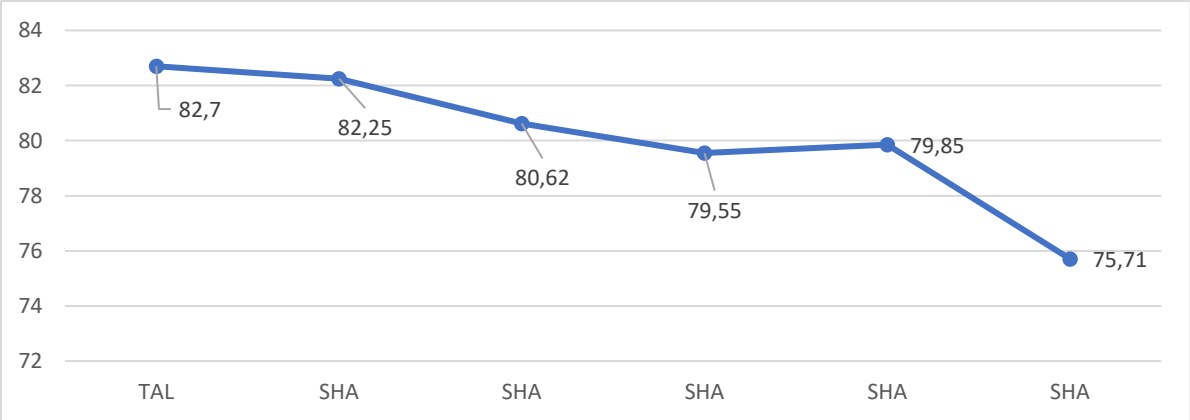

Şekil 23: Talsha

Sonuç

Yako Taragano'dan alınan Taamim sembollerinin okunuşuna dair kayıt öncelikle Tony Müzik yazılımı programı kullanılarak sent değeri bazında grafik olarak sunulmuştur. Buna ek olarak Praat yazılımı kullanılarak notaya alınan sembollerin vurgularını belirtmek adına Desibel sayıları grafik olarak gösterilmiştir. Böylece okuyuş üslubuna dair geleneksel notasyon üslubunda kayda geçmesi mümkün olmayan teknik detaylar, kayıt altına alınmış olmaktadır.

Grafiklere baktığımızda sent değerlerini gösteren bazı bölümlerde icrada belirtilen aralıklar arasındaki farkın Arel-Ezgi-Uzdilek sisteminde yer alan aralık referanslarıyla örtüşmediği görülmektedir. Bunun sebebi, insan sesinin tam olarak ilgili aralıkları ifade edememesi olarak görülmelidir.

Desibel değerlerini ifade eden aralıklar ile sent değerlerini ifade eden aralıklar birçok yerde aynı yönde hareket etmiştir. Vurgu birçok sebebe bağlı olarak değişebilir. Taamim, Tevratın okuyuşunu ifade eden sembollerdir. Dolayısıyla metin içerisinde kutsalı ifade eden kelimeler bulunmaktadır ve bu kelimeler genellikle vurgulanır. Örnek bir metin içerisinde bu çerçevede bir çalışma yapmanın Taamim sembollerini algılamak ve çözümlemek amaçlarıyla önemli olacağı kanaatindeyiz.

Araştırmamızda ele aldığımız Taamim sembolleri, İstanbul içerisinde yer alan Yahudi sinagoglarında kullanılan melodik seyri ifade etmektedir. Dolayısıyla farklı bir şehirde yer alan Seferad Yahudilerinde bu sembollerin aynı melodik çerçevede değerlendirilip değerlendirilmediği hususunda ayrıca bir çalışmanın yapılması gerekir.

Çalışmamız Taamim sembollerinin okunuşuna dair elimizde bir veri olması bakımından oldukça önemlidir. Taamim sembolleri genel olarak ele alındığında Segâh makamına benzer bir yapıda tınladığı görülmektedir. Perdelerin kullanım sıklıkları değerlendirildiğinde birinci derece ve etrafında yer alan perdelerin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda melodik yapının oldukça sade olduğu söylenebiliriz. Taamim sembollerinin okuyuşuna, farklılıklarına ve daha farklı yönlerine dair farklı çalışmalar yapılarak bu sembolleri uygulama noktasında ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Taamim sembollerinin ifade edilmesinde beş satırlı nota yazımı kullanılmıştır. Türk Din Mûsiki alanında yapılan çalışmalarda dört satırlı nota yazısına ek olarak Desibel değerlerini gösteren beşinci bir satır eklenmiştir. Bunun sayesinde icradaki vurgular da gözler önüne serilmiştir. Dolayısıyla bundan sonraki çalışmalara rehberlik etmesi açısından araştırmamız önem arz etmektedir .

Çalışmamızın notasyon aşamasında yer alan dördüncü ve beşinci satırlardaki rakamsal veriler (Sent ve dB) günümüz dünyasında yaygınlaşan yapay zeka çalışmalarına önemli bir veri tabanı oluşturmaktadır. Aynı şekilde Turgut Yahşi (Yahşi 2018), Muhammed Recai Çiftçi (Çiftçi 2019) ve Tuğba Savran'ın (Savran 2021) doktora tezleri de rakamsal veriler içermeleri bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda yapay zeka çalışmaları çerçevesinde müziğe dair çalışmalarının artması gerektiği kanaatindeyiz.

Kaynaklar

Bardakçı, Murat. Fener Beyleri'ne Türk Şarkıları. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1992.

Besalel, Yusuf. Osmanlı ve Türk Yahudileri. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın, 2004.

Chrysanthos, Madytos. "Great Theory Of Music". Çev. Katy Romanou. New York: The Axion Estin Foundation, 2010.

Cohon, Samuel S. "Ashkenazim". *Encyclopedia Of Religion* içinde (41.s) New York: The Philosophical Library, 1945.

Çiftçi, Muhammed Recai. *İ*stanbul'daki Hristiyan ve Müslüman Mabedlerinde Okunan Tevrat, Zebur, İncil ve Kuran-ı Kerim Ayetlerinin Karşılaştırmalı Müzikal Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2019.

Jacobson, Joshua R. Chanting The Hebrew Bible: The Art Of Cantillation. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2017.

Karasar, Niyazi. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007.

Longford, William Wingfield. Music and Religion. London: Trench, Trubner & Co., 1916.

Pool, De Sola. "Sephardim". *Encyclopedia Of Religion* içinde (704. s). New York: The Philosophical Library, 1945.

Puca, Antonella. "Steve Reich And Hebrew Cantillation". The Musical Quarterly 81 (1997): 537-555.

Savran, Tuğba. Kur'ân-ı Kerîm'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2021.

Wellesz, Egon. A History Of Byzantine Music And Hymnography. Oxford: Clarendon Press, 1962.

Yahşi, Turgut. İstanbul ve Kahire Tilavet Tavırlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2018.

Yeprem, M. Safa. "Dinlerin Ortak Dili: Müzik". Ed. Mustafa Saim Yeprem. *İstanbul Aydın Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi Konferanslar Serisi 1* içinde (11-59. ss.). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2013.

——— ."İlahiyat Fakültelerinde Müzikal İşitme, Okuma ve Yazma Çalışmaları". Ed. Şuayp Özdemir ve Ayşegül Gün. *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu* içinde (399-409. ss.). Amasya: Amasya Üniversitesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, 2017.

——— ."İstanbul Mâbedlerindeki Müzikal Tınılar". Ed. H Taşçı ve C. Dinar. *Müzik İstanbul* içinde (624-631. ss.). İstanbul: Prof. Dr. Sadettin Ökten Şehir Düşünce Merkezi Yayınları, 2022.

"Hebrew Cantillation". (2 Ocak 2023). https://en.wikipedia.org/wiki/Hebrew_cantillation.

TAAMIM SYMBOLS AND THEIR MELODICAL EXPRESSION

Mustafa TOPŞİR

ABSTRACT

Our study is about the musical evaluation of the symbols called Taamim read in Jewish temples. In the Sabbath ritual, which is expressed as a weekly worship in Jewish temples, the Torah is generally read according to symbols called Taamim. Although Taamim does not express a specific note exactly, it guides the reader how to read the words melodically. Our research includes the Taamim symbols performed in the temples of Sephardic Jews in Istanbul. Although these symbols, which are also present in Ashkenazi Jews, are generally shown with the same signs, it is stated that they sound different melodically both in their naming and in some places. This study aims to fill this gap by notating the musical readings of Taamim symbols.

Keywords: Taamim, Jewish Music, Notation